

Estudi de pràctiques d'educació infantil: la participació com a recurs d'inclusió

Treball de Final de Grau d'Educació Infantil

Meritxell Artigau i Nieto

4t curs

Curs 2013/2014

Tutora: Isabel Carrillo

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic

Vic, 12 de maig de 201

Resum

El nostre estudi és una investigació educativa amb metodologia qualitativa que, a través de l'anàlisi de contingut, vol determinar si existeixen indicadors que tenen un pes específic més rellevant per assolir un alt grau de participació a l'aula, entenent que aquesta és un element d'atenció a la diversitat en la perspectiva de l'educació inclusiva. La mostra analitzada consta de quaranta-nou experiències educatives extretes de la Revista Infància de l'Associació de Mestres Rosa Sensat, en l'apartat Escola 3-6, des del novembre-desembre del 2009 i fins al novembre-desembre del 2013. L'instrument d'anàlisi ha estat una fitxa d'observació formada per una sèrie d'indicadors extrets del marc teòric. Els resultats mostren que hi ha uns indicadors que tenen una major rellevància quan es fan activitats d'ensenyament-aprenentatge amb un alt grau de participació. Per tant, els docents hauran de tenir en compte aquests indicadors per portar a terme pràctiques educatives inclusives amb alts índex de participació.

Paraules clau: participació, escola democràtica, educació inclusiva, experiències d'aula.

Abstract

Our study is an educational investigation with qualitative methodology that, through the content analysis, wants to determinate if there are some relevant specific indicators to achieve a high level of participation in the class as an element within the attention to diversity in the inclusive education perspective. The analyzed samples consist in forty-nine educational experiences published in a magazine called *In-fàn-ci-a* of "Assosiació de Mestres Rosa Sensat", in the section *Escola 3-6*, from November-December 2009 up to November-December 2013. The analysis instrument has been a chart made from the observation of a number of indicators got from the theory framework. The results show that there are some indicators that have a major relevance when learning-teaching activities with a high level of participation are carried out. Therefore, teachers must take into account these indicators to put into practice inclusive educational activities with a high level of participation.

Key words: participation, democratic schools, inclusive education, classroom experiences.

Índex

Resum.....	2
Abstract	3
1 Presentació	7
2 Objectius i Preguntes de Recerca	8
3. Estudi teòric	9
3.1. Inclusió educativa i atenció a la diversitat.....	9
3.1.1. Perspectiva de l'escola selectiva envers la perspectiva de l'escola inclusiva	9
3.1.2. Concepció de la diversitat	13
3.1.3. L'educació inclusiva com a resposta a l'atenció a diversitat.....	15
3.2. Escola democràtica i la participació dels infants.....	16
3.3. Instruments de les escoles democràtiques: la participació com a recurs d'inclusió.....	20
3.3.1. Aproximació als significats de participació	20
3.3.3. Principis inclusius que afavoreixen la participació de tots els infants	23
3.4. Com fomentar la participació infantil.....	26
4 Estudi de la pràctica educativa.....	29
4.1 Mètode, mostra i instrument de recollida i anàlisi d'informació	29
4.4 Procés metodològic.....	34
5 Anàlisi de les experiències educatives i resultats	35
5.1 Anàlisi i resultats generals sobre la mostra d'experiències	35
5.2. Anàlisi i resultats sobre les experiències	40
5.2.1. Anàlisi de contingut i resultats de narracions de reflexió pedagògica.....	40

5.2.2. Anàlisi de contingut i resultats d'experiències pràctiques.....	41
5.2.2.1. Resultats del nivell de participació de perfil baix (simple i consultiva)	41
5.2.2.2 Resultats del nivell de participació de perfil alt (Projectiva i Metaparticipativa)	43
6 Discussió de resultats i conclusions	45
7 Reflexions finals i propostes de millora	50
8 Bibliografia i webgrafia	52
8.1 Estudi teòric	52
8.2Experiències pràctiques.....	54
9 Annex.....	58
Annex 1: Taula 3. Instrument per la recollida d'anàlisi qualitativa de la realitat conceptual dels catorze articles analitzats	59
Annex 2: Taula 4. Instrument d'observació per analitzar quins indicadors apareixen en les dotze pràctiques educatives de nivell participació Simple i Consultiva	61
Annex 3: Taula 5. Instrument d'observació per analitzar quins indicadors apareixen en les vint-i-tres pràctiques educatives de nivell participació Projectiva i Metaparticipativa	64
Annex 4: Figura 1. En quins cursos es troben els quaranta-nou articles analitzats?	67
Annex 5: Figura 2. Quines àrees del currículum Infantil es porten a terme en les quaranta-nou articles analitzats?	68
Annex 6: Figura 3. Què hauria de fer l'infant per participar a l'aula segons la visió conceptual?	69
Annex 7: Figura 4: Què hauria de fer el mestre i la mestra per augmentar la participació de l'aula segons la visió conceptual?	70
Annex 8: Figura 5a. Què fa l'infant per participar a l'aula en activitats de nivell de participació Simple i Consultiva?	71

Annex 9: Figura 5b. Què fa el mestre i la mestra per generar participació en les activitats de nivell de participació Simple i Consultiva?72

Annex 10: Figura 6a. Què fa l'infant per participar a l'aula en activitats de nivell de participació Projectiva i Metaparticipativa?.....73

Annex 11: Figura 6b. Què fa el mestre i la mestra per generar participació en les activitats de nivell de participació Projectiva i Metaparticipativa? .74

1 Presentació

En aquest apartat presentem el treball de recerca realitzat des de la perspectiva del marc teòric inclusiu de les escoles catalanes, que vol mostrar la importància que es dóna a la participació dels infants en les aules d'infantil. Els conceptes que a continuació explicarem són, d'entrada, la inclusió educativa i l'atenció a la diversitat. Tot seguit ens centrarem en la ideologia d'una escola democràtica, descrivint quines són les seves característiques. I per acabar, en l'últim apartat del marc teòric remarcuem la rellevància de la participació. Per tant, primer definirem el concepte de participació, després farem una visió dins del marc legal de la Llei Educativa de Catalunya i com a recurs d'inclusió amb els infants.

L'educació inclusiva ha de ser la pràctica educativa que s'ha de portar a terme a les escoles actuals, ja que en les aules hi ha una gran diversitat d'alumnat. La pràctica educativa ha de lluitar per una escola inclusiva que obri les portes a tots els infants, que aprenguin tots junts en un mateix lloc tot el temps que sigui possible. A més, és l'escola qui ha de facilitar els recursos personals, eines, metodologies, continguts, activitats, perquè tots els alumnes aprenguin fins al màxim de les seves capacitats.

Perquè es manifesti la inclusió en una aula hi ha d'haver tres principis o condicions. La primera és la *presència*, que es basa en el fet que tots els alumnes hi puguin ser. Però només amb la presència no n'hi ha prou per parlar de la inclusió, també necessitarem la segona condició, la *participació*. I la tercera condició perquè es doni la inclusió és el *progrés* en l'aprenentatge fins al màxim de les capacitats de cada alumne, d'acord amb les seves característiques.

En una escola democràtica hi ha més participació a l'aula, és un tema estudiat en altres recerques. En el cas d'aquest treball es pretén analitzar quines experiències educatives de nivell de participació alt es donen, i reflexionar sobre aquestes pràctiques. A partir d'aquesta anàlisi es podrà

determinar quins són els indicadors perquè es pugui generar més participació com a recurs d'inclusió.

Durant la meua etapa universitària he anat desenvolupant molt interès per tot allò relacionat amb l'educació inclusiva. En les meves primeres pràctiques a l'escola em vaig adonar dels pocs recursos i temps que es dedica al fet que l'escola tingui en compte la inclusió de tots els seus infants, i com això es veu en la participació d'alguns alumnes en les activitats a l'aula, a més de la preocupació que em generava vivenciar una situació així. Arran d'aquest interès, durant aquest curs he fet la menció d'Educació Inclusiva, i he decidit fer la recerca en l'àmbit específic de la participació de l'infant dins l'aula.

2 Objectius i Preguntes de Recerca

El treball de recerca es planteja com a objectius:

1. Identificar a través de les anàlisis de les pràctiques educatives quins són els indicadors del marc teòric més utilitzats per generar participació a l'aula
2. Assenyalar quins nivells de participació es donen en les activitats d'ensenyament-aprenentatge actuals
3. Identificar, a través de les pràctiques educatives que han obtingut un alt nivell de participació, quins són els indicadors més rellevants per assolir una participació elevada

Aquests objectius es formulen tenint en compte el següent supòsit com a punt de partida:

La participació dels infants a l'escola afavoreix l'atenció a la diversitat i en fomenta la inclusió.

Tenint en compte els objectius i el supòsit a través del treball de recerca, volem donar resposta a les següents preguntes:

1. En les pràctiques educatives es fomenta la participació dels infants?
2. Quins indicadors de participació s'observen en les pràctiques d'aula?

3. Estudi teòric

3.1. Inclusió educativa i atenció a la diversitat

3.1.1. Perspectiva de l'escola selectiva envers la perspectiva de l'escola inclusiva

Per poder descriure el concepte d'inclusió educativa, primerament hem de diferenciar una escola selectiva d'una escola inclusiva. La primera té com a finalitat la instrucció, la transmissió de coneixements purament acadèmics i l'assoliment de continguts. La segona, en canvi, prioritza una educació integral amb un objectiu, l'assoliment del màxim desenvolupament personal i social de tot l'alumnat, i els continguts acadèmics en són únicament el mitjà. En cadascun dels dos models d'escola hi ha una ideologia, un determinat discurs que dóna sentit a una manera d'educar. Neil Postman, fent referència a l'escola selectiva, l'anomena el *déu de la utilitat econòmica*.

La idea impulsadora [d'aquest discurs] és que la finalitat de l'ensenyament és la de preparar els infants per entrar, d'una manera competent, en la vida econòmica d'una comunitat. D'això en podem deduir que qualsevol activitat escolar que no es proposi fomentar aquest objectiu és considerada una fotesa o un ornament, és a dir, una pèrdua d'un temps molt valuós. (Postman, 2000, 35: 36)

La diferència entre els dos tipus d'escola fa que aquestes també persegueixin un diferents tipus d'objectius. Els objectius d'una escola selectiva són els següents, tal i com esmenta Pujolàs (2003).

- L'infant ha d'aprendre com més millor però, a més a més, ha d'aprendre més que cap alumne, ha de tenir una personalitat hàbil i competent.
- Selecciona els alumnes en funció de les seves competències acadèmiques, habilitats per aprendre. Donant prioritat als sabers només de caire enciclopèdic.
- És una escola *per a uns quants*, perquè no tots els alumnes poden ser-hi, ja que no disposen de les actituds ni aptituds per poder aconseguir arribar a adquirir els coneixements. Fragmenta l'aula en els alumnes que serveixen, i els que no els porten a centres especials o els deriven a mestres especials.
- Es fonamenta en el que Brown, Nietupski i Hamre-Nietupski (1987) anomenen la *lògica de l'homogeneïtat*: l'homogeneïtat és l'objectiu que cal aconseguir. Es basa en l'agrupament de l'alumnat per similituds.
- La importància de l'èxit acadèmic per la quantitat d'alumnat que assoleix aquesta fita. L'índex de qualitat és la seva finalitat, per tant, seleccionaran curosament tots aquells alumnes que estiguin al centre per poder tenir uns bons resultats estadístics.
- Busca metodologies que forcin aprenentatges més elevats i, com a conseqüència, aconseguixin un índex d'èxit acadèmic superior. Permet ensenyar més de cada cosa a aquells alumnes seleccionats .
- La institució escolar que pertany al model d'escola selectiva veu la diversitat com un problema, per tant, l'única solució per combatre-la és eliminar i homogeneïtzar, derivant-los als centres especials.

Darrere el model inclusiu tenim una filosofia molt diferent a la que hem detallat anteriorment i, per tant, la seva manera de fer i els objectius s'allunyan dels que acabem d'enumerar. Postman (2000, 82: 87) assenyala: "[...] Aquí la lliçó és que la igualtat és l'enemic de la vitalitat i la

creativitat”, per tant, aquesta perspectiva considera la diversitat com quelcom enriquidor per a la societat. Des d'aquesta visió, la diferència entre tots els humans provoca un enriquiment gràcies a les diferents maneres de ser.

Hi ha una dualitat d'idees referent a la diversitat, aquella que ho veu com quelcom positiu i dóna a la diversitat un lloc cabdal en l'educació dels nostres infants. Citant Postman (2000, 82: 87), podem dir que “la igualtat és l'enemiga no solament de la vitalitat sinó de l'excel·lència, ja que on hi ha poques o cap diferència —en l'estructura genètica, en la llengua, en l'art— no es poden desenvolupar criteris robusts d'excel·lència”. Per altra banda, hi ha qui atorga a la diversitat un paper negatiu en el fet educatiu, ja que davant massa punts de vista, idees o criteris l'esser humà passa a ser relativista i, per tant, no podem trobar res que sigui del tot cert. La falta de certeses a què ens porta la diversitat ens farà més relativistes. Però la diversitat no vol dir la desintegració de criteris, no és argumentar contra els criteris, no porta a un relativisme irresponsable i caòtic (Postman 2000). Mirant enrere, veurem que tots els aspectes de la nostra vida han evolucionat arran de diferents idees i aportacions, i que la barreja d'aquestes és una manera d'estructurar l'aprenentatge i donar sentit a l'essència mateixa de l'esser humà.

Intentant deixar més clara la diferència entre una escola inclusiva i una selectiva, a continuació descriurem, seguint Pujolàs, la finalitat que persegueix l'escola inclusiva. Pujolàs (2003) recull diferents aportacions per establir els objectius de les escoles inclusives que es sintetitzen a continuació.

- Aconseguir adquirir, fins al màxim de les possibilitats de cadascú, totes les habilitats tècniques (parlar, llegir, calcular, orientar-se...) i socials (com comunicar-se, respectar-se...) que són necessàries per *ser, viure i conviure* (Pujolàs, 2003: 27). La seva finalitat és construir una societat i futur millor, de manera cooperativa no competitiva i

construir persones *autònomes i crítiques*, no només *competents i hàbils*.

- Es basa en els quatre sabers de Jacques Delors (1995), que els desplega en quatre activitats: el *saber*, que possibilita que l'alumne "aprengui a aprendre", el *saber fer*, que sàpiga afrontar les diferents situacions que tinguin al llarg de la vida, el *saber ser*, per tal de contribuir a la realització personal en totes les dimensions de l'ésser humà, i el *saber conviure*, per participar i cooperar amb els altres en totes les activitats humanes. Aquests quatre sabers són els aprenentatges principals en els quals es centra aquest model d'escola.
- És una escola *per a tothom*, perquè tots poden aprendre a diferents nivells, i perquè molts d'aquests quatre sabers no es poden aprendre o ensenyar, sinó que s'han vivenciar.
- Es fonamenta en el que Brown, Nietupski i Hamre- Nietupski (1987) anomenen la *lògica de l'heterogeneïtat*. La societat és heterogènia, per tant, l'escola ha de disposar d'alumnes diferents que aprenguin a viure junts. Tot i que diversos autors defensen la necessitat de fer grups homogenis en moments determinats i específics.
- La seva mesura de l'èxit vindrà donada pel *valor afegit*, per la capacitat d'afegir alguna cosa al que sabien i al que eren. Atendre a tothom siguin quines siguin les seves necessitats educatives, que aprenguin, es sentin importants i que s'adonin que es pot aprendre de tothom.
- L'escola inclusiva es preocupa per trobar mètodes i estratègies d'organització espacial per poder atendre tota la diversitat de l'aula.
- La diversitat és vista com quelcom natural i enriquidor. Hi ha dos tipus de diversitat: una fa que els alumnes siguin simplement

diferents, singulars, i l'altra és la que es deriva de les desigualtats personals i socials.

Una escola inclusiva es preocupa pels coneixements que transmet en cada una de les matèries que es duen a terme en el currículum i que disposa de tots els recursos necessaris per atendre tots els alumnes. Però, a més, aquesta escola que acull i valora a tothom, valora l'amistat, la tolerància, el respecte a les diferències i a la solidaritat, pilars d'una societat justa i democràtica. (Pujolàs, 2003)

Segons Susan Bray (2001), l'educació inclusiva és el procés pel qual s'ofereix a tots els infants, sense distinció de la discapacitat, la raça o qualsevol altra diferència, l'oportunitat per continuar sent un membre de la classe ordinària i per aprendre dels seus companys, i conjuntament amb ells, dins l'aula.

En aquest apartat podem veure que la diferència recau en la participació activa de tot l'alumnat, a saber donar un nou sentit al fet educatiu, i valorar altres aspectes més enllà de la simple reproducció de continguts. L'alumne ha de trobar el seu rol dins l'aula, s'ha de sentir important i implicat en el procés d'aprenentatge.

3.1.2. Concepció de la diversitat

Actualment el concepte de diversitat no deixa d'estar present en tots els documents de centre, però creiem que no està clarament definit. Per aquest motiu, a partir de dos autors rellevants en aquest camp, mirarem d'aproximar-nos a la definició del concepte. Meirieu (2010) exposa que hem de tenir una visió de la diversitat on cada individu és diferent dels altres, per tant, el concepte de diversitat és un fet humà, som diferents i únics. La diferència es basa en l'edat, capacitats, interessos, motivacions, idees, sexe, habilitats, etc. Tot i que, tal i com diu l'autor, som iguals pel que fa a uns drets polítics, civils, socials, econòmics i culturals que són drets humans socials, civils i inclosos en els Drets Humans. La diversitat social existent fa

que a les escoles s'hagi de donar una resposta comprensiva i diversificada, respectar la diversitat, evitant la discriminació, donant igualtat de condicions, respectant les característiques i necessitats individuals.

Agüero (2007:127) remarca la concepció de la diversitat: "Comprender la diversidad no sólo se refiere al respecto y la aceptación de las diferencias individuales, sino que debe darse una serie de cambios en todas las estructuras, sociales, políticas, económicas y educativas de un sistema, para que la potencien"¹.

A més, podem establir una classificació dels aspectes de la diversitat en virtut de Melendez (2000), que són els que destaquem a continuació.

1. **Diversitat de gènere:** es tenen en compte els aspectes de sexe, gènere i la preferència sexual.
2. **Diversitat d'estils d'aprenentatge:** les diferents maneres que els individus aprenen i com processen tot l'aprenentatge.
3. **Diversitat de nivells de coneixement:** partim d'un coneixement previ diferent, procés maduratiu i habilitats.
4. **Diversitat de ritmes d'aprenentatge:** en els temps d'adquirir la informació que rep i el temps que necessita per desenvolupar una tasca.
5. **Diversitat personal individual:** són les característiques individuals, com un ser únic, en especial les condicions biològiques.
6. **Diversitat cultural:** les diferents cultures, ètnies, religions, idiomes als que pertany cada individu.
7. **Diversitat social:** situa tots els aspectes envers la tipologia familiar i els medis no formals on es relacionen.
8. **Diversitat ocupacional:** el nivell socioeconòmic del nucli familiar.

¹ Citat a: Agüero Rosario (2007). "Una propuesta educativa para atender la diversidad en el contexto de aula". Revista Electrónica Educare, pàg.127. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=194119235008> [Consultat a: 15 de gener de 2013]

9. **Diversitat i entorn demogràfic:** les característiques que hi ha i existeixen a la comunitat i la seva organització de la població originària.
10. **Diversitat i entorn ecològic:** la manera com interactua amb el medi natural.

3.1.3. L'educació inclusiva com a resposta a l'atenció a diversitat

Susan Stainback i William Stainback (1999) exposen que per promoure les aules inclusives cal que hi hagi una formació, un programa centrat en el professorat per poder fomentar la plena inclusió. Incloure els infants que han estat exclosos, valorant-los i assegurant el seu dret a l'educació en l'aula ordinària. Destaquen la importància de poder fer xerrades informals amb persones que treballen des d'aquesta perspectiva inclusiva i poder veure una actitud positiva.

Reflexionen sobre els docents que tenen inseguretat sobre com comunicar-se amb ells i adaptar els diferents ritmes d'aprenentatge. El mestre/a és un mirall i si no està convençut, si se sent incòmode i infeliç davant la diversitat, serà impossible que l'aula sigui inclusiva. Arribant a aquest punt, ens adonem de les eines de les quals disposa el professorat, però també ens adonem de la falta de formació en aquest camp, que serà de cabdal importància en el futur de l'escola inclusiva.

Hi ha diferents tipus d'estructures d'aprenentatges, segons Bonals i Sánchez-Cano (2007), que es poden dur a terme en una activitat a l'aula, tot i que, depèn de quines es proposin, atendran a la diversitat d'una manera més diversa. Per tant, el nostre professorat pot donar resposta a la diversitat a través de diferents estructures d'aprenentatge, que sovint, persegueixen objectius diferenciats. Podem, doncs, trobar aquestes opcions:

Estructura d'aprenentatge individualista: cada alumne assoleix els objectius independentment de si els seus companys els assoleixen. El

professor resol individualment els dubtes que puguin sorgir i no hi ha un treball en equip.

Estructura d'aprenentatge competitiva: cada alumne assoleix els objectius d'aprenentatge sempre que els seus companys no els obtinguin. El professor en aquest cas resol els dubtes individualment i el treball és competitiu.

Estructura d'aprenentatge cooperativa: cada alumne assoleix els objectius d'aprenentatge només si els seus companys també els assoleixen. Podem identificar tres tipus d'interacció:

- Tutoria entre iguals: quan l'alumne és considerat expert en un contingut determinat, ensenya un o uns altres que són considerats novells en aquell contingut.
- Aprenentatge cooperatiu: un grup d'alumnes realitzen una tasca que planifica un repartiment de tasques entre tots els membres del grup.
- Col·laboració entre iguals: un grup d'alumnes del mateix nivell sobre el tema s'impliquen i s'ajuden de la mateixa manera com a experts, per poder elaborar un producte comú i compartit.

3.2. Escola democràtica i la participació dels infants

En aquest apartat definirem l'escola democràtica a partir de diferents autors, que ens ajudaran a entendre millor el concepte, definir-lo i adonar-nos de la seva rellevància. Carbonell, fent referència a les aportacions de Dewey (1985: XXXVIII), afirma que "l'educació és el principal factor de consolidació de la democràcia. Sense un poble instruït no hi ha un règim democràtic capaç de subsistir. [...] L'escola en una democràcia contribueix, si és fidel a si mateixa com a institució educativa, a la idea democràtica de fer del coneixement i la intel·ligència, en definitiva del poder d'acció, una part de la intel·ligència i del caràcter intrínsecs de l'individu. La democràcia és la forma de viure que necessiten els homes per gaudir, de la millor, la més rica i la més plena experiència possible". Per tant, és cabdal que el seu

marc assegurí la participació de tot l'alumnat i potenciï un espai que promogui la imaginació, la intel·ligència i la creativitat. La importància que l'infant aprengui fent, ja que a partir de l'experiència viscuda assoleix els aprenentatges significatius. Assenyala (Dewey,1985:6): "L'escola, com a institució, hauria de simplificar la vida social actual.[...]La vida actual és complexa, que l'infant no pot entrar-hi en contacte sense patir-ne o confusió o desconcert".

Dewey insisteix en la idea que l'escola ha de ser una institució que ha d'oferir una vida en comunitat on ha de fer participar els infants i servir-se de les pròpies capacitats per a fins socials. Per tant, la intervenció del mestre en aquest context educatiu serà guiar-los en aquestes relacions col·lectives i que aprenguin els veritables valors individuals i socials positius. L'escola és una institució social, una manera de viure col·lectivament, que ha de permetre oferir als infants una oportunitat millor de viure la vida. També hauria de ser una continuïtat dels valors de casa, per donar altres oportunitats, mirades diferents d'enfocar una experiència i eixamplar altres valors. Per contra, sovint les escoles són enfocades per treballar continguts merament acadèmics, deixant una escletxa en la formació moral.

La importància de plantejar els aprenentatges des de la pròpia experiència, és a dir, aprendre fent, esdevindrà un fet significatiu. Per altra banda, quan un infant aprèn passivament, a partir de llibres, necessitarà tenir memòria per poder recordar aquell contingut ja que no l'haurà vivenciat, i serà totalment abstracte. Un altre aspecte rellevant que ha tenir l'escola democràtica és l'afany de fer un treball que tingui interès per als infants. Una educació que imposa tasques sense sentit als infants és justament una societat autocràtica on un cap mana als subordinats. La nostra societat democràtica és basa en (Dewey 1985:92) *govern del poble, per al poble i pel poble*. Per aquest motiu, l'escola democràtica no pot partir de donar ordres, perquè no els donarà confiança envers la institució, ni pensar per si mateixos, ni oferir la llibertat que dóna el nostre Estat.

En base a aquesta idea de democràcia ens endinsem en el concepte d'escola democràtica, que engloba una sèrie de principis que Rafael Feito (2009) sintetitza en tres aspectes. El primer és que l'escola obligatòria ha de ser de qualitat des del marc inclusiu, s'ha d'organitzar perquè tots els infants arribin a l'èxit escolar. El segon, formar els alumnes amb una mirada crítica, on es qüestionin sobre tot allò que els envolta i que aprenguin al llarg de la vida. El tercer dóna importància a la participació dels alumnes, mestres/es, famílies i l'entorn des de la perspectiva existent més àmplia. L'autor remarca que la democràcia no és una ideologia abstracta sinó que és un camí que s'ha de viure a l'escola en la seva vida quotidiana.

Les principals característiques de les escoles democràtiques que proposa Feito (2009) són els *Treball per projectes*, ja que vol trencar amb la metodologia tradicional que treballa a partir de llibres, segmentació d'assignatures. Aquesta metodologia engloba tots els continguts curriculars de manera globalitzada, fent procediments i actituds que ha d'adquirir l'infant. En aquest treball hi ha una motivació per part dels infants extra perquè són ells els que proposen la investigació. A més, una part molt interessant és que pot introduir la participació de les famílies, fer que formin part del projecte. L'altre és un ensenyament basat en la *comunicació*, donant importància a donar cabuda dins l'horari lectiu estones marcades per dialogar. Les assemblees seria un instrument on pot fluir la paraula portant a un aprenentatge significatiu.

D'acord amb Feito (2009), l'altre tret que condueix a obtenir una escola democràtica és *l'ús de les biblioteques*. Considera que disposar d'una biblioteca d'aula és un element clau que atén la diversitat, ja que la varietat de llibres dóna múltiples interessos i capacitats dels infants. També revela la importància d'utilitzar les *noves tecnologies* com a eina atractiva i *l'organització de l'aula* que desperti una convivència plena de vida. *L'obertura a l'entorn* com a recurs educatiu que aporta múltiples respostes significatives, des de fer sortides a llocs a conèixer persones del nostre entorn social.

Puig, Martin, Escardíbul i Novella (1997:17) consideren que les escoles seran democràtiques "quan aconseguixin un bon equilibri en el joc entre l'asimetria funcional o la simetria democràtica. [...] L'escola també es pot qualificar de democràtica en la mesura que prepara l'alumnat per viure en una societat democràtica". Els actors que dirigeixen les institucions escolars no són iguals en relació amb allò que regula l'escola, és a dir, no tots els membres tenen els mateixos estatus però sí els mateixos drets d'una societat democràtica. Perseguint entendre el concepte, citem diferents punts clau que hauran de regir una escola:

- Una escola democràtica s'ha de regir per criteris d'igualtat, de llibertat, de participació, de justícia, d'autonomia, de cooperació i solidaritat, d'esperit de grup i de tolerància.
- És l'encarregada de formar i ensenyar als infants què significa viure en una societat democràtica, i l'única manera d'aprendre-ho és vivint democràticament.
- El mestre/a i els alumnes no tenen les mateixes responsabilitats, ni estan en igualtat de condicions i coneixements, però la relació que s'estableix entre ells ha de ser d'igual a igual, poden respectar-se i entendre's i finalment participar en l'organització i la realització dels diferents projectes educatius.
- Assolir una disciplina no impositiva, que pot ser pactada i acceptada per tots els membres de la comunitat educativa. Que com a conseqüència aporti molta participació i diàleg.
- Permet una participació democràtica que consisteix a resoldre conflictes que es manifesten en la pràctica escolar, de manera no mecànica sinó a través d'un diàleg just i solidari. Fer participar els infants per poder experimentar el "currículum ocult".
- Vol que els alumnes siguin protagonistes actius del seu aprenentatge, participant conjuntament amb el seu professor/a en els processos

d'aprenentatge. El mestre/a ha d'afavorir una participació adequada a l'edat i que tingui un nivell accessible d'assumir, permetent una autonomia i responsabilitat que vagi incrementant i ampliant la seva participació.

- Un bon clima que promogui la paraula, el diàleg, que tothom tingui un sentiment de pertinença del grup, tot i que hi ha d'haver certes normes i regles que el gestionin. "Una participació democràtica ha de bastir un clima que permeti a uns i als altres prendre part activa [...] coordinant els desitjos, objectius, obligacions i responsabilitats tot confegint projectes en els quals es pugui reconèixer el sentit que tenen en el conjunt de la tasca escolar. (Puig et al. 1997:17)

D'acord amb aquestes aportacions, els principis de l'escola democràtica són que formi persones que es qüestionin i siguin crítiques, que sàpiguen relacionar-se amb els altres de manera solidària i que sàpiguen resoldre els conflictes de manera pacífica i amb diàleg. Una escola que dóna més importància a la interacció amb els altres que als continguts acadèmics, ja que és la base per tenir una vida feliç. I el més important, que respecti les diferències i que en tregui profit. Per tant, podríem dir que, en aquesta nova escola, tots els agents que participen del procés d'aprenentatge tenen un rol actiu.

3.3. Instruments de les escoles democràtiques: la participació com a recurs d'inclusió

3.3.1. Aproximació als significats de participació

Fins ara hem fet molta referència a l'aspecte participatiu, a la idea que tota la comunitat educativa formés part del procés. No és fàcil que els autors es posin d'acord en què vol dir participar o bé com ha de ser aquesta participació. En aquest punt intentarem fer una aproximació al concepte.

"Participar es comprometerse con la escuela. Es opinar, colaborar, criticar, decidir, exigir, proponer, trabajar, informar e informarse, pensar, luchar

por una escuela mejor. Participar es vivir la escuela no como espectador sino como protagonista” Guerra [s/d]².

Trobem autors que defineixen la participació des d'altres vessants, una de les més acceptades és elaborada per Roger Hart (1993:5) que esmenta: “la participación es la capacidad para expresar decisiones que sean reconocidas por el entorno social y que afectan a la vida propia y/o a la vida de la comunidad en la que uno vive. [...] La participación es un derecho fundamental”.

Echeita (2006) descriu la participació com la col·laboració entre els companys en l'elaboració d'uns objectius comuns, amb un compromís en la realització dels mateixos o compartir interessos. Aquest autor ens desglossa la participació en tres àmbits, el primer és la participació de l'escola amb la funció educadora de la institució en altres entitats socials, el segon és la participació dels membres de la comunitat educativa en la presa de decisions que se'n deriven, i el tercer, la participació dels alumnes en el centre, en l'aula i en el currículum escolar.

Es contempla la participació en el marc legal: tal i com s'esmenta en la Convenció de Drets de la Infància de 1989, la participació infantil és un dret. Aquesta convenció reflecteix en cinquanta-quatre articles uns drets als infants que atenen a quatre principis fonamentals, que són la no discriminació, l'interès superior del menor, el dret a la vida i al dret a la participació. A continuació reproduïxo els articles que esmenten la participació, de manera implícita i explícita.

La llibertat d'opinió, en l'article 12 remarca : 1. Els Estats membres han d'assegurar a l'infant amb capacitat de formar un judici propi el dret a manifestar la seva opinió en tots el afers que l'afectin. Les opinions de l'infant han de ser tingudes en compte segons la seva edat i maduresa.

² La participación es un árbol. Padres y madres, desde la ciudadanía, hacen la escuela. <http://edu.jccm.es/orientacuena/images/stories/felix/participacion/localidad/participacionarbol.pdf>

[Consultat a: 15 de gener de 2013]

2. Amb aquesta finalitat, l'infant han de tenir especialment l'oportunitat de ser escoltat en qualsevol procediment judicial o administratiu que l'afecti, bé directament, bé per mitjà d'un representant o d'una institució adequada, d'acord amb les normes de procediment de la legislació. (Convenció sobre els drets de l'infant. El 20 de novembre de 1989)

Els infants tenen el dret de donar la seva opinió en tot moment i els mestres han d'escoltar-los, atenent a les seves idees, i d'aquesta manera podran portar a terme les diferents decisions que es consensuïn. El següent article que citem, tenint en compte el dret a la participació, el trobem en el número 13, per poder tenir sempre la llibertat d'expressió tot i que el mestre/a haurà de donar ocasions perquè es pugui produir.

1. L'infant té el dret a la llibertat d'expressió; aquest dret inclou el dret a cercar, rebre, i difondre informació i idees de tota mena, sense consideració de fronteres, sigui oralment, per escrit, o impreses en forma d'art o per qualsevol altre mitjà triat per l'infant.

2. L'exercici d'aquest dret pot estar subjecte a algunes restriccions, que seran només les que prevegi la llei i que siguin necessàries:

a) per respecte als drets o a la reputació d'altri; o

b) per a la protecció de la seguretat nacional, de l'ordre públic o de la salut o la moral públiques. (Convenció sobre els drets de l'infant. El 20 de novembre de 1989)

En el marc institucional i legal de Catalunya, la Llei 12/2009 d'educació estableix en l'article 23 un punt que anomena "els instruments per a la participació i la representació dels alumnes".

"Les normes d'organització i funcionament dels centres han de determinar formes de participació dels alumnes, atenent-ne les característiques i l'edat, i d'acord amb les orientacions del Departament, que en facilitin la presència en la vida del centre, el diàleg i la coresponsabilització, n'ofereixen el compromís, en l'activitat educativa del centre i en potenciïn la formació en els hàbits democràtics de convivència, sens perjudici d'ésser presents, quan correspongui, en el consell escolar". (Llei 12/2009, 10 juliol, d'Educació).

Les diferents aportacions esmentades coincideixen a considerar que la participació que és un dret que s'ha d'exercir durant el procés educatiu. També creuen que els agents implicats han de poder donar la seva opinió, buscar objectius comuns i arribar a un consens. En definitiva, participar tots

junts en la construcció de l'aprenentatge tenint present que la participació pot afavorir la millora de les capacitats i potencialitats personals, l'autonomia, la creativitat, l'experimentació, la capacitat de raonament i l'elecció, l'aprenentatge dels errors; es fomenta el sentit crític, s'incrementen les relacions personals i l'intercanvi d'idees, un aprenentatge més sòlid, es desenvolupa la capacitat d'escolta, negociació i elecció d'alternatives, un aprenentatge de valors democràtics, un exercici i reivindicació dels drets d'expressió i una major riquesa i diversitat social (Apud [s/d]:12)

3.3.3. Principis inclusius que afavoreixen la participació de tots els infants

La filosofia d'una escola democràtica inclusiva que promogui la participació necessita implantar unes determinades pràctiques i elements educatius perquè es pugui afavorir la participació de l'alumnat. Exposarem algunes opcions a partir de diferents autors que han estudiat des d'aquesta perspectiva. Segons Lansdown (2001)³, hi ha una sèrie de principis que s'han d'utilitzar en una aula si es vol aconseguir un procés d'ensenyament i aprenentatge que vulgui promoure la participació de tot l'alumnat.

- La importància que els infants **entenguin el contingut de l'activitat o projecte**, és a dir, la finalitat i quina serà la seva implicació quant a les tasques. "Saber què s'ha de fer". Per tant,

³ Citat: en Casas, F., González, M., Montserrat, C., Navarro, D., Malo, S., Figuer, C., Bertrán, I. (2008) Informes sobre experiencias de participación social efectiva de niños, niñas y adolescentes (principalmente europeas) pàg.364.
<http://www.observatoriodelainfancia.msssi.gob.es/documentos/2009-participacioninfantile.pdf>

[Consultat a: 16 de gener de 2013]

aquesta informació haurà de ser presentada de manera clara, organitzada, tenint en compte l'edat dels infants.

- El mestre ha d'establir unes **decisiones compartides** amb els infants, establint certs límits per no arribar a una actitud d'angoixa. Les relacions de poder han de ser el més transparents possible.
- La **implicació en la fase inicial** és bàsica per portar a terme els processos d'aprenentatge i, com a resultat, assolirà un nivell alt de compromís.
- L'**equitat** en el tracte: "tots han de ser tractats per igual" envers als alumnes, independentment de les característiques individuals (intrínseques i extrínseques). Tot i que es poden desenvolupar diferents nivells d'ajuda per la participació segons l'edat dels infants.
- L'**establiment de les normes** amb els alumnes han d'estar pactades democràticament des del principi del projecte, i s'ha d'assegurar que tots els infants les entenguin.
- La participació ha de ser **voluntària** i ha de respondre positivament si algun infant vol deixar de participar en qualsevol fase del projecte. Segons Lansdown (2001:365)⁴, "la presencia de niños/as y jóvenes sin su consentimiento o aprobación es sinónimo de participación, con lo cual no tiene ningún sentido "obligar" a participar".

⁴ Citat: en Casas, F., González, M., Montserrat, C., Navarro, D., Malo, S., Figuer, C., Bertrán, I. (2008) Informes sobre experiencias de participación social efectiva de niños, niñas y adolescentes (principalmente europeas) pàg.364.
<http://www.observatoriodelainfancia.msssi.gob.es/documentos/2009-participacioninfantile.pdf>

[Consultat a: 16 de gener de 2013]

Tenint present que fomentar la participació contribuirà a enfortir la inclusió a les escoles, caldrà tenir en compte també els nivells de participació en les pràctiques educatives. És així que les activitats d'aprenentatge que es duen a terme a l'aula es poden realitzar a partir de diferents nivells de participació, per tant, dependrà de quin nivell es practica per poder aconseguir una participació menys o més elevada. Ens centrarem a desenvolupar els diferents nivells de participació centrant-nos en dos autors rellevants. Primerament, començarem amb Trilla i Novella (2001): la seva proposta de participació parteix de l'escala de Hart, tot i que les seqüència en quatre classes de participació.

PARTICIPACIÓ SIMPLE	PARTICIPACIÓ CONSULTIVA	PARTICIPACIÓ PROJECTIVA	Metaparticipació
<ul style="list-style-type: none"> . Formar part del procés com a espectador. . Els participants es limiten a seguir les indicacions. . Estar o fer acte de presència. . Participar: van estar allà, ser comptabilitzat. .Activitats decidides per 	<ul style="list-style-type: none"> . Escoltar la paraula del participant. . Opinen, proposen i dialoguen. . Es consulta però no significa que es tingui en compte (aparença de participació). . Participació: assessorament o consulta. 	<ul style="list-style-type: none"> . Els participants senten propi el projecte i poden intervenir des de dintre. . En ocasions els infants poden portar a terme el projecte sense l'adult. . Participació: arriben a assumir que formen part del projecte. . Projecte 	<ul style="list-style-type: none"> . Els infants demanen, exigeixen o generen nous espais i mecanismes de participació. . Consideren que el seu reconeixement en la participació no és el que corresponen. . Es reclama el dret a prendre part de les decisions. . Facilitar als infants l'adquisició de les capacitats

part de l'adult.		compartit, encara que l'iniciï l'adult.	necessàries per la participació. . Participar: consta dels drets (lliure expressió), espais que ho permetin i tenir les competències personals i col·lectives que ho permetin.
------------------	--	---	--

3.4. Com fomentar la participació infantil

Sabem de la importància del bon fer dels docents, però no hem comentat com la seva tasca pot fomentar o limitar la participació de l'infant, per tant un aspecte important serà l'actitud que desenvolupa la mestra o el mestre per arribar a desenvolupar i fomentar la participació dels seu alumnat. Seguidament comentarem les actituds que ha de tenir quan vol afavorir la participació dels infants.

1. **Actitud de doble dedo.** El adulto apunta al niño o niña pero además se apunta a él. Se trata de intentar escucharse mutuamente porque "generalmente se diluye el "tú" y se habla desde el "yo".
2. **Ponerse en situación de.** Se trata de averiguar las edades, los intereses, la procedencia, la experiencia que tienen. Muñoz recomienda cuatro cosas para ponerse en situación de "A) Tener claro que no somos el otro, que no somos niñas niños. B) Que no estamos en el lugar del niño. C) Que es un niño o niña, que piensa, que desea y esa información la tiene ella y no tú. D) Si no tienes preguntas inteligentes, mejor no preguntes nada. Las preguntas deben provocar que ella te comunique por dónde quiere ir, qué quiere hacer, en qué quiere participar, de qué forma cómo, cuándo y a qué ritmo.
3. **Actitud de respeto.** El niño es un ser de pleno derecho con capacidad total para ejercerlo en cada momento. El niño o niña debe confiar en sí mismo porque un menor que se fía de sí mismo "va empezar a decir cosas".
4. **Actitud de credibilidad.** La niña se da cuenta cuando el adulto cree en ella o no cree.
5. **Actitud de escucha.** La persona adulta debe escuchar con atención lo que los niños y niñas dicen. Y con lo que expresan hay que poder

construir ideas, actividades, hay que motivar, porque al escucharles descubrimos sus intereses; escuchar ayuda a acercarnos.

6. **Actitud.** Que el otro tome como significativas las horas que yo, como educador, paso con ellos en un hogar, en un local, en una calle. Que los niños y niñas entiendan que este tiempo sirven para algo en su vida, son realmente significativos.
7. **Persona adulta de presencia ligera.** Un adulto que debe respetar el ritmo del niño o la niña; "de presencia", que implica, que se compromete, convive, vive con y durante las horas que está desarrollando su tarea (voluntaria o remunerada); y "ligera", que no está tan cerca del niño o niña, que no le invade con todo lo que comunica, transmite, etc., ni tan lejos que le crea un sentimiento de abandono. (Muñoz, 1998:11)⁵,

Incidint en els aspectes a tenir en compte per fomentar la participació a l'aula, citem la Conferència "Evolución del papel de los niños en la vida familiar: participación y negociación". En aquesta conferència es feia un debat de com la família ha de fer participar els fills en el context familiar, que es promogui el diàleg i la comunicació. Hem cregut que és interessant explicar-los ja que seran útils en la pràctica educativa democràtica de l'aula que busca la participació dels infants. Casas (1995) els estructura a partir de set nivells de participació.

- **Estar informat.** Els infants necessiten entendre la informació necessària per dur a terme la participació.
- **Ser escoltat.** L'infant ha de tenir la sensació positiva que val la pena participar donant la seva opinió i el seu desig. L'adult ha de tenir una bona actitud d'escolta.

⁵ Citat en Ginés, Ruiz i Pozo (2011). *Una propuesta educativa para fomentar la participación infantil en espacios de educación no formal*, *Revista Iberoamericana*, pág. 234-235. <http://revistarayuela.ednica.org.mx/sites/default/files/Montserrat%20Gin%C3%A9s%20Ruiz%20AD,%20et.al.pdf> [Consultat a: 15 de gener de 2013]

- **Ser consultat.** La participació es complementa quan es demana l'opinió a aquells que en formen part.
- **Dialogar les opinions.** És important que hi hagi un espai de reflexió entre els participants i que s'arribi a un consens de la majoria dels participants, tot i que les posicions que no s'acceptin es tindran en compte encara que no es facin.
- **Negociar i aconseguir consensos en les decisions.** En la presa de decisions conjunta cal que tots els participants arribin a un consens rebaixant les opinions individuals.
- **Compartir decisions.** La decisió és conjunta, per tant, ningú té una responsabilitat individual, cal experimentar que totes les opinions individuals es tenen en compte i acordar què és el millor per a tots.
- **Acceptar i respectar les decisions dels nens/es.** Cal que els adults no evitin els errors perquè a partir d'ells aprenen de l'experiència. Deixar-los fer, que siguin autònoms en el projecte comú.

Altres autors com Trilla i Novella (2001:152) exposen que existeixen uns factors modeladors o criteris que fomenten la participació. La **implicació**, segons el grau que els infants es troben afectats a major o menor distància, afectarà a un factor de motivació favorable a la participació (dimensió afectiva). La **informació o consciència**, el sentit i la finalitat de la tasca del projecte (dimensió cognitiva): ser conscient és rellevant per l'eficàcia del resultat de la tasca. La **capacitat de decisió**, prendre decisions segons el seu nivell de desenvolupament. El **compromís i la responsabilitat** són aspectes que van lligats amb la participació, és a dir, s'exigeixen mútuament.

A més, destaca que perquè es porti a terme una participació real s'ha de fomentar la capacitat de la participació, que els anomena de la següent

manera. Per fomentar i **crear espais que promoguin la participació**, Trilla (2001) ens argumenta que han de complir tres requisits.

1. Permetre actuar sobre l'entorn pròxim i la vida quotidiana perquè són coneguts i es poden transformar perceptiblement. Les experiències educatives s'han de realitzar en espais que ells coneixen per poder sentir-se segurs, donar la seva opinió i treballar.
2. Explicar les intencions i el procés de la participació. És imprescindible que coneguin la metodologia que s'utilitzarà, la finalitat i saber quines regles estan establertes per al projecte.
3. Espais genuïns i reals de participació infantil. Els espais han de ser adaptats a les condicions socials i psicològiques que pertanyen a la infància.

4 Estudi de la pràctica educativa

4.1 Mètode, mostra i instrument de recollida i anàlisi d'informació

El nostre estudi és una investigació educativa amb metodologia qualitativa que inclou algunes anàlisis descriptives de caràcter quantitatiu. El que s'ha fet és una anàlisi qualitativa com descriuen Blaxter, Hughes, Tight (2008:78) "[...] se ocupa de recopilar y analizar información de todas las formas posibles, principalmente no numéricas. Tiende a centrarse en la exploración tan detallada como sea posible". Aquesta anàlisi s'ha realitzat a partir d'una anàlisi de contingut a partir de diferents experiències educatives publicades des de l'any 2009, després de la implantació de la Llei d'Educació de Catalunya.

Segons May⁶ (2001:191-192), l'anàlisi de contingut "considera la frecuencia con la que ciertas palabras o frases aparecen en el texto como un modo de

⁶ Citat: en Blaxter, Hughes i Tight (2008) *Cómo se investiga*.pág.227. Barcelona: Graó. Pàg. 227

identificar sus características... Las palabras o frases del documento se transforman en número. La cantidad de veces que aparece una palabra en el texto se toma como indicador de su importancia...”.

L'estudi s'ha centrat en una mostra de quaranta-nou experiències extretes de la Revista *In-fàn-ci-a* de l'Associació de Mestres Rosa Sensat, en l'apartat Escola 3-6, des del novembre-desembre del 2009 i fins al novembre-desembre del 2013. Hem cregut convenient examinar aquesta revista perquè té molt prestigi dins el món educatiu, ja que és un associació pionera en mètodes de pedagogia activa, aportacions metodològiques innovadores, i perquè es font de consulta de molt professional del sector. L'Associació de Mestres Rosa Sensat també és un referent en la formació de mestres, i les publicacions hi contribueixen tant en la formació teòrica com en la formació pràctica, presentant la narració d'experiències educatives innovadores.

L'instrument de recollida d'informació ha estat elaborat a partir del marc teòric. Té dues parts:

-Una fitxa que permet recollir les dades identificatives i descriptives de cada experiència.

-Una fitxa amb un conjunt d'indicadors que tenen la finalitat d'analitzar i interpretar el contingut de les experiències d'aula des d'una perspectiva de participació i inclusió.

Primerament, de forma complementària a l'anàlisi de contingut de les experiències, hem fet un estudi quantitatiu amb un instrument d'observació (taula 1) de la distribució geogràfica de les escoles, el nombre d'experiències dels diferents cursos i les àrees de coneixement més o menys presents. Igualment, la fitxa amb el registre de dades es pot consultar i estan incloses en el següent apartat.

El segon instrument d'observació l'hem utilitzat per recollir les dades de l'estudi a través dels indicadors de participació (taula 2), amb quatre apartats que estan subdividits amb diferents ítems. Aquests s'han definit a partir de l'estudi teòric i volen constatar si a les aules d'educació infantil està present la participació com a element d'inclusió. L'observació que realitzem dels indicadors és indirecta, és a dir, s'identifica la seva presència (SI) o absència (NO) a partir de la narració escrita de l'experiència d'aula. No és una observació directa, sinó que s'interpreta el discurs escrit.

L'instrument ha anat evolucionant al llarg de l'estudi, ampliant el nombre d'indicadors que havíem extret arran del marc teòric. Aquest fet s'ha produït donat que en el procés d'anàlisi de les experiències sorgien aspectes no contemplats en la primera proposta d'indicadors. Els nous indicadors estan mostrats en negreta a la taula 2.

Taula 2. Instrument d'observació amb els quatre àmbits que s'han de donar per generar participació en les pràctiques educatives

Què fa l'infant?	SI	NO
Treballar de forma autònoma		
Aprendre tots junts a l'aula, on tots poden aprendre a diferents nivells		
Reflexionen i pensen		
Expressar la seva opinió amb llibertat		
Escoltar els altres		
Prendre decisions		
Col·laborar amb els companys		
Elaborar objectius comuns		
Compromís en la realització		
Compartir interessos		
Saber resoldre conflictes de manera pacífica i amb diàleg		
Ser protagonista actiu del seu aprenentatge		
Respectar les diferències		
Aprendre fent, ja que a partir de l'experiència viscuda assoleix els aprenentatges significatius		
Fan hipòtesis		
Comproven		
Què fa el mestre i la mestra?	SI	NO
Actitud positiva davant la diversitat de l'aula		
Plantejar els aprenentatges des de la pròpia experiència		

Proposa accions i activitats que tinguin interès pels infants		
Estimar, valorar i conèixer els infants		
Fer preguntes que facin pensar i que els faci qüestionar sobre tot allò que els envolta		
Treballar a partir de projectes		
Participació de les famílies en l'activitat d'ensenyament-aprenentatge		
Ensenyament basat en la comunicació		
Fer ús de recursos i materials diversos (biblioteca, TIC...)		
L'obertura a l'entorn com a recurs educatiu		
Actuar de manera equitativa		
Afavorir una participació adequada a l'edat i que tingui un nivell assumible		
Donar oportunitat de ser escoltat		
Establir unes decisions compartides amb els infants		
Actitud de respecte		
Generar un bon clima a l'aula		
Promoure el diàleg		
Tothom es senti part del grup		
Proposa normes i regles pactades que gestionin el grup		
Oferir una participació voluntària		
Explicació de la finalitat de la tasca		
Donar més importància a la interacció amb els altres que als continguts acadèmics		
Estructura d'aprenentatge individualista		
Estructura d'aprenentatge competitiva		
Estructura d'aprenentatge cooperativa		
Generar conversa i discussió		
Sorprendre		
Treball per racons		
Activitat en gran grup		
Activitat en grup reduït		
Promoure la iniciativa dels infants		
Ambients		
Imaginen		
Temps		
Observar, documentar		
Quins nivells de participació es donen en les activitats d'ensenyament-aprenentatge?	SI	NO
Participació Simple		
Participació Consultiva		
Participació projectiva		
Metaparticipativa		
Participació no valorada (son experiències, no són activitats)		

TOTAL PRÀCTIQUES EDUCATIVES ANALITZADES	
Apareixen paraules claus de l'estudi?	Nº de vegades
Democràcia	
Escola democràtica	
Participació	
Educació inclusiva	
Inclusió	
Integració	

4.4 Procés metodològic

Com ja hem comentat en el mètode, la nostra recerca s'ha centrat en l'anàlisi de quaranta-nou experiències educatives publicades en la Revista *In-fàn-ci-a* en l'apartat Escola 3-6, des del novembre-desembre del 2009 i fins al novembre-desembre del 2013.

La **primer fase** és una recollida quantitativa de dos ítems, el nombre d'experiències dels diferents cursos i les àrees de coneixement més o menys presents. A la **segona fase** hem elaborat un instrument d'observació amb els indicadors extrets de la fonamentació teòrica, que ens ha aportat l'instrument per a la recollida de dades qualitativa. Els indicadors de la taula s'han anat actualitzant a mesura que avançava l'anàlisi de la informació.

La **tercera fase** ha estat fer una anàlisi de la realitat conceptual dels resultats extrets dels articles de reflexió pedagògica, per veure a quins ítems es dona més importància. La **quarta fase** ha estat recollir les dades dels articles on apareixien pràctiques educatives i diferenciar-les entre alt i baix nivell de participació per poder extreure els indicadors que més es repetien. A la **cinquena fase**, amb els resultats obtinguts s'ha procedit a la discussió de resultats, tenint com a referent la literatura científica existent, considerant els objectius i buscant donar resposta al supòsit i a les preguntes de recerca plantejades.

5 Anàlisi de les experiències educatives i resultats

5.1 Anàlisi i resultats generals sobre la mostra d'experiències

La mostra, analitzada quantitativament, la podem consultar a la pàgina següent (taula 1), i a la figura 1 (annex 4) podem veure els resultats extrets. En les pràctiques educatives hi ha **trenta-tres** casos que es realitzen en el Cicle Infantil. Tot i que en l'article no es detallava hem decidit analitzar-ho així, ja que els articles analitzats estan en l'apartat de la revista dedicada als infants de 3-6 anys, edat que comprèn els cursos de Cicle Infantil. Pel que fa a la resta d'articles en els quals s'especifica el curs, trobem **quatre** articles en el curs de p-3, i **sis** a p-4 i p-5.

La segona anàlisi ha estat quantificar quines àrees de coneixement i experiència del currículum Infantil es treballen en cadascuna de les quaranta-nou pràctiques educatives. Tal i com es mostra a la figura 2 (annex 5), podem observar que n'hi ha **set** que planifiquen l'activitat en l'àrea de Comunicació i llenguatges, **deu** que treballen a partir de l'àrea de Descoberta de l'entorn, **nou** que tenen la mirada en la Descoberta d'un mateix i dels altres. Destaquem que n'hi ha **vuit** que treballen de manera globalitzada, és a dir, estableixen interrelacions entre elles en les activitats d'ensenyament-aprenentatge. També constatem que les altres **catorze** promouen dues àrees en la pràctica, i una que no especifica la seva àrea de coneixement.

Taula 1. Instrument per les dades identificatives i descriptives de les quaranta-nou experiències

ANY	ESCOLA	ZONA GEOGRÀFICA	NOM EXPERIÈNCIA	CURS	ÀREA DE CONEIXEMENT
2009			Trobada entre la geometria i l'art	p-4	Comunicació i llenguatges-Descoberta de l'entorn
2009	Escola Barrufet	Barcelona	Compartir una manera de fer escola	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges-Descoberta de l'entorn
2009			Els drets i la vida dels infants	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres
2009			Fem una pausa	p-4	
2010			Dissenyar amb i per als infants	p-4	Descoberta de l'entorn
2010	Escola Isabel de Villena	Barcelona	La construcció del saber compartit (un recorregut biogràfic de canvi)	Cicle Infantil	Descoberta de l'entorn-Descoberta d'un mateix i dels altres-Comunicació i llenguatges
2010	Escola de Borrassà	Girona	On va la neu del Canigó?	Cicle Infantil	Descoberta de l'entorn-Descoberta d'un mateix i dels altres-Comunicació i llenguatges
2010	Escola la Coccinella	Pistoia	Al llarg del marge: de la narració individual a una història comuna	p-5	Descoberta de l'entorn
2010			El poalet de la ciència	Cicle Infantil	Descoberta de l'entorn
2010	Escola Ciutat Jardí	Lleida	L'escola ambient d'aprenentatge	Cicle infantil	Descoberta de l'entorn-Descoberta d'un mateix i dels altres-Comunicació i llenguatges
2010	Escola Jardí	Lleida	Somriures i rialles	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges
2010	Escola El Castell	Tona (Barcelona)	Escoles novelles: construint un projecte	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres
2010	Escola Bellaterra	Barcelona	A la classe escoltem música!	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges

ANY	ESCOLA	ZONA GEOGRÀFICA	NOM EXPERIÈNCIA	CURS	ÀREA DE CONEIXEMENT
2010			Cada dia aprenc alguna cosa..,	p-4	Comunicació i llenguatges
2010			Fa por parlar de la por?	p-5	Descoberta d'un mateix i dels altres
2011	Escola Els Pinetons	Ripollet (Barcelona)	El pati de l'escola, un projecte en marxa	Cicle Infantil	Descoberta de l'entorn-Descoberta d'un mateix i dels altres-Comunicació i llenguatges
2011	Escola Anxaneta	Mataró (Barcelona)	El menjador; part del projecte educatiu d'una escola	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres
2011	Escola Parc del Guinardó	Barcelona	La música en les festes de l'escola	Cicle Infantil	Descoberta de l'entorn-Comunicació i llenguatges
2011			Parlem de teatre	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres-Comunicació i llenguatges
2011		Mallorca	La conversa: parlem-ne	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres-Comunicació i llenguatges
2011	Escola Josep Gras	Sant Llorenç Savall (Barcelona)	Fem espai al joc	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres-Comunicació i llenguatges
2011	Escola Parc del Guinardó	Barcelona	Coses que parteixen del que els infants diuen...	p-3	Comunicació i llenguatges i Descoberta de l'entorn
2011			La Reina Lluna	p-5	Descoberta de l'entorn i Comunicació-Llenguatges
2011	Escola El Puig	Esparreguera (Barcelona)	Un llibre de tots i per a tots	Cicle Inicial	Descoberta de l'entorn
2011			Projectar la incertesa	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges i Descoberta de l'entorn
2011	Escola Els Encants	Barcelona	Els petits tresors de cada dia	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres, Descoberta de l'entorn i Comunicació i llenguatges
2011		Correggio (Reggio Emilia)	Primer penso i després començo a construir	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres, Descoberta de l'entorn i Comunicació i llenguatges

ANY	ESCOLA	ZONA GEOGRÀFICA	NOM EXPERIÈNCIA	CURS	ÀREA DE CONEIXEMENT
2012			La llengua escrita	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges
2012	Escola Gregori Mayans	Gandia (València)	Els ànecs	p-4	Descoberta de l'entorn
2012			Del guix al llapis digital: una nova metodologia	Cicle Infantil	Descoberta de l'entorn i Comunicació-llenguatges
2012	Escola Parc del Guinardó	Barcelona	Sortim al parc	Cicle Infantil	Descoberta de l'entorn
2012	Escola Cossetània	Vilanova i la Geltrú (Barcelona)	Dimensions de la biblioteca escolar	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges
2012	Escola Sant Jordi	Lleida	Podríem dir capacitat per descobrir?	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres- Descoberta de l'entorn i Comunicació-llenguatges
2012	Escola Reina Violant	Lleida	A relacionar-se, també s'aprèn	p-5, p-3	Descoberta d'un mateix i dels altres
2012	Escola Font de l'Orpina	Vacarisses (Barcelona)	Camins i caminets	p-5	Descoberta de l'entorn
2012	Escola Ítaca	Manresa (Barcelona)	Els infants, els mirem, els veiem?	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges-Descoberta d'un mateix i dels altres
2012	Escola Sant Jordi	Lleida	Ser autònom, ser capaç	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres - Descoberta de l'entorn
2012	Escola Parco Drago	Pistoia	Com i què fer per estar bé a l'escola	p-3	Descoberta d'un mateix i dels altres
2013	Escola Infantil Aire Libre	Alacant	Moltes felicitats	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres
2013			L'harmonia entre allò que diem i allò que fem	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres
2013			El valor de l'error	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres- Descoberta de l'entorn i C.-llenguatges

ANY	ESCOLA	ZONA GEOGRÀFICA	NOM EXPERIÈNCIA	CURS	ÀREA DE CONEIXEMENT
2013	Escola Josep Maria de Sagarra	Barcelona	La caseta de sucre	Cicle Infantil	Descoberta de l'entorn
2013	Escola Font de l'Orpina	Vacarisses (Barcelona)	Què hi ha dins dels imants	p-5	Descoberta de l'entorn
2013		Noguera	Viure la prehistòria	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres- Descoberta de l'entorn
2013	Escola La Immaculada	Vilassar de Dalt (Maresme)	Aprendre de l'art	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges
2013	Escola Vilamagore	Sant Pere de Vilamajor (Barcelona)	L'acollida d'infants i famílies al parvulari, una oportunitat per créixer	p-3	Descoberta d'un mateix i dels altres
2013			Les matemàtiques ens envolten: una altra mirada a les situacions quotidianes	p-4	Descoberta de l'entorn
2013			Art i educació creadora	Cicle Infantil	Comunicació i llenguatges
2013	Escola Duende	Granada (Andalusia)	Una bústia groga	Cicle Infantil	Descoberta d'un mateix i dels altres, Descoberta de l'entorn i Comunicació i llenguatges

5.2. Anàlisi i resultats sobre les experiències

Pel què fa a l'anàlisi qualitativa, ens hem ajudat d'un instrument d'observació per a la recollida de dades. L'hem dividit en quatre apartats, que a la vegada s'han subdividit en diferents indicadors.

Per aquesta recollida de resultats, primerament hem dividit la mostra entre aquells articles que descriuen activitats d'ensenyament-aprenentatge, i els que fan una reflexió pedagògica. Amb aquesta segmentació, volem diferenciar el treball de classe de la fonamentació teòrica.

5.2.1. Anàlisi de contingut i resultats de narracions de reflexió pedagògica

En aquesta primera anàlisi qualitativa, els resultats obtinguts s'obtenen de passar l'instrument del treball taula 3 (veure annex 1) als articles d'estudi que desenvolupen una reflexió pedagògica, deixant de banda els que descriuen una pràctica educativa.

Els resultats apareixen de les vegades que s'anomenen i s'interpreten alguns dels indicadors de l'instrument, i es quantifiquen de manera global pels catorze estudis de reflexió teòrica.

Tal i com mostra la Figura 3 (veure annex 6), hi ha cinc indicadors que els autors han trobat imprescindibles en més del **50%** del casos perquè s'assoleixi la participació de l'infant, Treballar de forma autònoma, Aprendre tots junts a l'aula, Expressar la seva opinió amb llibertat, Ser protagonista actiu i Aprendre fent. Per altra banda, hi ha dos indicadors que els autors no anomenen en cap de les seves reflexions, Elaborar objectius comuns i Compartir interessos. La resta d'indicadors es mouen entre el **15-30%** d'incidència de la mostra obtinguda. Tot i això, podem afegir que hi ha dos indicadors que obtenen uns resultats molts superiors a la resta, amb més d'un **70%**, Treballar de forma autònoma i Ser protagonista.

A la figura 4 (veure annex 7) trobem els indicadors que fan referència a les estratègies de què disposen el mestre i la mestra per generar una quota més alta de participació. Són un total de trenta-sis indicadors, dels que en destaquen deu, ja que tenen un percentatge igual o superior al **50%**. D'aquests deu en destaca un per sobre de la resta, perquè s'ha donat en el **93%** de les opinions analitzades, Observar i documentar.

Per altra banda, hi ha tres indicadors que els autors no tenen en compte en cap article, Actuar de manera equitativa, Estructura d'aprenentatge competitiva, Activitats en gran grup i Ambients. També destaquem que hi ha set indicadors que tenen un baix percentatge, amb només un **7%** de rellevància.

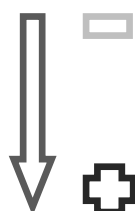
La resta d'indicadors es situen en dos grups, un amb vuit indicadors amb un **10-20%**, i l'altre grup de set indicadors que es troben entre el **20-40%**.

5.2.2. Anàlisi de contingut i resultats d'experiències pràctiques

5.2.2.1. Resultats del nivell de participació de perfil baix (simple i consultiva)

Seguint la divisió de Trilla i Novella (2001), les activitats d'aprenentatge que es duen a l'aula es poden dividir en quatre nivells de participació, amb una graduació de menys a més grau d'implicació per part de l'infant. Per tant, hem dividit aquest apartat en les quatre categories establertes pels autors citats.

- Participació simple
- Participació consultiva
- Participació projectiva
- Metaparticipació

En aquesta fase de la recerca hem separat les experiències educatives de les reflexions pedagògiques. Constatem que el nombre d'experiències analitzades i

seleccionades prèviament en aquest nivell de participació són trenta-set. Per poder fer aquesta recollida de dades hem utilitzat d'un instrument d'observació taula 4 i 5 (veure annex 2 i 3).

La mostra queda en dos blocs a analitzar, les figures 5a i 5b annex són les que pertanyen a aquelles activitats amb un nivell de participació baix (Simple i Consultives), i la segona figura 6a i 6b són les que corresponen a les pràctiques educatives de nivell alt (Projectiva i Metaparticipativa). Per fer aquesta diferenciació, en relació al nivell de participació, ens hem basat en Trilla i Novella (2001), que hem presentat en el marc teòric.

En base als resultats extrets d'analitzar les pràctiques educatives amb un baix índex de participació⁷ i fer un recompte dels indicadors més rellevant d'aquestes, hem pogut extreure quins són els indicadors més i menys utilitzats en aquestes activitats.

A la figura 5a (veure annex 8), presentem els resultats extrets en relació a la tasca que desenvolupa l'infant per aconseguir participar dins l'aula. Aquests resultats només fan referència a dotze pràctiques educatives catalogades com a participació Simple o consultives. Podem veure que hi ha tres indicadors que sobresurten de la resta amb més d'un **65%** d'incidència, Reflexionen i pensen, Expressar la seva opinió amb llibertat i Aprendre fent, ja que a partir de l'experiència viscuda assoleix els aprenentatges significatius.

Per altra banda, hi ha tres indicadors que no hem apreciat en cap de les experiències analitzades, Elaborar objectius comuns, Compromís en la realització i Compartir interessos.

Hi ha quatre indicadors que podem destacar, ja que han obtingut un percentatge força elevat, que es situa entre el **42-58%**, Treballar de forma autònoma, Escoltar els altres, Ser protagonista actiu del seu aprenentatge i Fan hipòtesis. La resta han obtingut percentatges inferiors al **33%**.

⁷ Veure annex taula 3

A la figura 5b (veure annex 9), exposem els resultats extrets d'analitzar les estratègies més utilitzades pel mestre i la mestra per fomentar la participació de l'infant en les activitats d'ensenyament-aprenentatge amb baix nivell de participació.

Podem constatar que hi ha quatre indicadors que mostren un alt percentatge respecte a la resta, amb més d'un **65%** de prevalença en els casos analitzats. Aquests són, Plantejar els aprenentatges de la propis experiència, Proposar accions i activitats que tinguin interès pels infants, Ensenyament basat en la comunicació i Generar conversa i discussió.

En contraposició, hem trobat set indicadors que no s'han donat en cap de les activitats analitzades, Actuar de manera equitativa, Establir unes decisions compartides amb els infants, Proposar normes i regles pactades que gestionin el grup, Estructura d'aprenentatge competitiva, Estructura d'aprenentatge cooperativa, Treball per racons i Ambients.

Hi ha un grup format per vuit d'indicadors que tenen un percentatge prou important, ja que donen un resultat entre el **42-58%**. La resta es situen per sota del **30%**.

5.2.2.2 Resultats del nivell de participació de perfil alt (Projectiva i Metaparticipativa)

En aquest punt de la recerca hem analitzat les pràctiques educatives amb un alt nivell de participació, seguint la classificació de Trilla i Novella (2001), i la seva repercussió en l'actuació del mestre i la mestra i l'infant. L'objectiu d'aquests resultats és veure la incidència de cadascun dels indicadors en pràctiques Projectives i Metaparticipatives. Els resultats surten d'una mostra de vint-i-tres casos pràctics.

En la figura 6a (veure annex 10) mostrem els resultats extrets d'analitzar vint-i-tres pràctiques educatives que reflecteixen les actituds més utilitzades per l'infant per participar en les activitats d'ensenyament-aprenentatge amb alt nivell

de participació. Hi ha dos indicadors que es donen en el **100%** dels casos estudiats, Treballar de forma autònoma i Expressar la seva opinió amb llibertat. Tot i que trobem altres indicadors que l'infant realitza en un percentatge molt elevat, entre el **87-96%**, aquests són Reflexionen i pensen, Escoltar els altres, Prendre decisions, Ser protagonista actiu del seu aprenentatge i Aprendre fent, ja que a partir de l'experiència viscuda assoleix els aprenentatges significatius.

Per altra banda, hi ha dos indicadors que es donen en reduïdes ocasions en l'alumne/a quan ha de participar, Compromís en la realització amb un **26%** i Respectar les diferències amb un **30%**. La resta d'indicadors assoleixen uns percentatges entre el **52-61%**.

En la figura 6b (veure annex 11), presentem els resultats obtinguts en l'anàlisi de la tasca docent a l'hora de dirigir activitats d'ensenyament-aprenentatge amb un alt nivell de participació de l'alumnat. De les dades recollides, els resultats ens ensenyen que hi ha dos indicadors que apareixen en el **100%** de les pràctiques analitzades, Plantejar aprenentatges des de la pròpia experiència i Proposa accions i activitats que tinguin interès pels infants. Molt a prop d'aquest percentatge, amb un **96%** trobem l'indicador l'Ensenyament basat en la comunicació, i amb un **91%** Promoure el diàleg.

Cal destacar que hi ha set indicadors que es situen entre el **70-83%**, Generar un bon clima a l'aula, Donar més importància a la interacció amb els altres que als continguts acadèmics, Promoure la iniciativa dels infants, Imaginen, Generar conversa i discussió, Donar oportunitat de ser escoltat i Observar i documentar.

En l'extrem oposat trobem indicadors que els mestres i les mestres no han tingut en compte en cap dels casos estudiats, Actuar de manera equitativa, Estructura d'aprenentatge individual i Estructura d'aprenentatge competitiva. En aquest punt podem afegir que hi ha cinc indicadors que obtenen entre el **9-17%** de percentatge. Apuntem que onze es situen amb uns resultats d'incidència entre el **48-65%**, i els indicadors restants es mouen entre el **26-43%**.

6 Discussió de resultats i conclusions

Aquesta recerca perseguia tres objectius. El primer "Identificar a través de les anàlisis de les pràctiques educatives quins són els indicadors del marc teòric més utilitzats per generar participació a l'aula" i el tercer "Identificar, (a través de les pràctiques educatives que han obtingut un alt nivell de participació), quins són els indicadors més rellevants per assolir una participació elevada", s'han complert ja que hem pogut constatar i identificar els diferents indicadors que una escola democràtica hauria de tenir en compte per fomentar la participació de tot l'alumnat i quins són els indicadors més rellevants per assolir una participació elevada.

El segon objectiu, "assenyalar quins nivells de participació es donen en les activitats d'ensenyament-aprenentatge actuals", l'hem assolit quan hem dividit les pràctiques educatives en nivells alts i baixos de participació. D'aquesta manera podem valorar el nivell de participació de les activitats d'ensenyament-aprenentatge.

El supòsit de partida definit a partir dels objectius "La participació dels infants a l'escola afavoreix l'atenció a la diversitat i fomenta la inclusió" ha pogut observar-se a través de l'anàlisi de les experiències. Anàlisi que també ha possibilitat donar resposta a les preguntes plantejades.

En relació a les preguntes, aquest estudi es va plantejar donar resposta a dues preguntes: "En les pràctiques educatives es fomenta la participació dels infants?" i "Quins indicadors de participació s'observen en les pràctiques d'aula?". Pel que fa a la primera, podem constatar en base a la nostra mostra, que en les pràctiques d'aula analitzades hi ha indicadors de participació, tot i que apareixen més activitats de baix nivell de participació (Simple i Consultiva) que d'alt nivell de participació (Projectiva i Metaparticipativa). Per respondre la segona pregunta, hem quantificat de totes les experiències quins indicadors apareixen en cadascuna d'elles i tot seguit fem una anàlisi dels resultats.

Globalment els resultats han portat a establir els indicadors mínims que s'haurien de tenir presents per poder arribar a una pràctica educativa amb un alt nivell de participació i que, per tant, fomentin la inclusió i l'atenció a la diversitat.

Els resultats obtinguts ens demostren que hi ha una sèrie d'indicadors que es donen per sobre la resta quan analitzem activitats amb alt grau de participació, i que, per tant, podem afirmar que hi ha una sèrie d'indicadors imprescindibles perquè la participació a l'aula assoleixi alts nivells. Aquests resultats han estat analitzats des de la vessant conceptual, amb articles de reflexió pedagògica, i des de la vessant pràctica, amb articles que expliquen una pràctica educativa a l'aula.

Els resultats extrets de la realitat conceptual ens mostren, en relació a la figura de l'infant, que hi ha dos indicadors que obtenen uns resultats molts superiors a la resta, amb més d'un **70%**, Treballar de forma autònoma i Ser protagonista actiu. Aquest fet ja s'havia apuntat al marc teòric, quan citàvem Puig, Martín, Escardíbul i Novella (1997), que descriuen diferents punts claus que hauria de tenir una escola democràtica. Els autors creuen que els alumnes han de ser protagonistes actius del seu aprenentatge per incrementar i ampliar la seva participació. També en els articles analitzats hi ha cites com aquesta, que remarquen els autors Aresté, Huguet, Rubió, Sorribes (2012:34) "Quan parlem d'autonomia ens referim a l'autonomia des de tots els punts de vista, autonomia per realitzar tasques de la vida quotidiana però també autonomia emocional, intel·lectual i de pensament".

Quan els resultats es miren des de la tasca docent, veiem que en destaca un indicador per sobre de la resta, perquè s'ha donat en el **93%** de les opinions analitzades, Observar i documentar, tot i això no hem d'obviar el **79%** obtingut per Generar un bon clima a l'aula. Hem d'apuntar que Observar i documentar no és un indicador extret del marc teòric, sinó que es va afegir durant el procés d'anàlisi, ja que ha anat apareixent de manera significativa en els diferents articles. Per tant, amb els resultats obtinguts podem veure com la realitat conceptual dóna més rellevància a uns indicadors que a d'altres quan perseguim

la major participació a l'aula. Podríem dir que el docent hauria de tenir molt en compte el fet d'observar i documentar, i assegurar-nos que l'infant treballa de forma autònoma i és protagonista actiu del seu aprenentatge quan volem assolir altes quotes de participació.

En l'anàlisi de les dades extretes de les pràctiques analitzades, hem dividit el nostre estudi en dos nivells. Les pràctiques amb baix nivell de participació (Simple i Consultiva) i les d'alt nivell (Projectiva i Metaparticipativa).

En resultats de les pràctiques de baix nivell de participació Simple i Consultiva mostren, en relació a la figura del nen i la nena, que hi ha tres indicadors que es donen per sobre la resta: Reflexionen i pensen, Expressar la seva opinió amb llibertat i Aprendre fent, amb més d'un **60%**. Reflexionen i pensen i Expressar la seva opinió amb llibertat mostren els índexs més alts, amb més d'un **70%**, tal i com diu la Convenció sobre els Drets de l'Infant (1989), la llibertat d'opinió és un dret i l'infant ha de poder manifestar la seva opinió en tots els afers que l'afectin. A més, tal i com mostren alguns dels articles analitzats (Silvente, 2010:34), per poder aprendre a reflexionar i pensar cal que "de la mateixa manera que preparem el cos per fer, també s'ha de deixar un espai per pensar. Cal saber que cap pràctica tindrà efecte ni ressonància si no es reflexiona a partir d'ella".

Quan ho mirem des de la figura del mestre i la mestra, ens adonem que hi ha quatre indicadors rellevant amb més d'un **60%**, Aprendre des de la pròpia experiència, Ensenyament basat en la comunicació, Generar conversa i discussió i Proposar activitats amb interès pels infants. Segon Fito (2009), l'ensenyament s'ha de basar en la comunicació, donant dins l'horari lectiu estones marcades per dialogar, això es veu reflectit en més del **80%** dels casos analitzats.

Quan ho analitzem des de les pràctiques educatives amb alts nivells de participació Projectiva i Metaparticipativa, els resultats es centren en uns indicadors per sobre dels altres. Des de la perspectiva de l'infant, hi ha dos indicadors que es donen en tots els casos i que, per tant, s'hauran de complir en qualsevol pràctica educativa que vulgui assolir alts nivells de participació. Com a docent haurem d'aconseguir que el nostre alumne/a Treballi de forma autònoma

i Expressi la seva opinió amb llibertat, però sense oblidar que reflexionin i pensin, prenguin decisions i siguin protagonistes actius del seu aprenentatge, ja que aquests últim han tingut una incidència de més del **90%**.

Casas (1995) ja afirmava la importància d'alguns d'aquests indicadors, i ens deia que és important que hi hagi un espai de reflexió entre els participants i que la presa de decisions sigui conjunta per arribar a un consens rebaixant les opinions individuals.

Quan analitzem la tasca del docent en activitats amb alt nivell de participació, els resultats ens mostren que haurem de proposar activitats que tinguin en compte Plantejar aprenentatges basats en la pròpia experiència i Proposar activitats amb interès pels infants, ja que s'han donat en tots els casos analitzats. Com ens diu Dewey (1985), donar importància a plantejar els aprenentatges des de la pròpia experiència, és a dir, aprendre fent ja que esdevindrà un fet significatiu. Si l'infant aprèn passivament, a partir de llibres, necessitarà tenir memòria per poder recordar aquell contingut, ja que no l'haurà vivenciat, i serà totalment abstracte. L'autor també remarca la rellevància que el treball ha de tenir interès per als infants. Igualment, en la narració de les experiències ens marca que "el més important és conèixer el grup d'alumnes, saber què necessiten i buscar les estratègies i metodologies més adients perquè tots tinguin ganes d'aprendre" (Martínez, 2012:25).

El mestre i la mestra no s'hauran d'oblidar de tenir en compte un altre aspecte, ja que s'ha donat en el **90%** de les pràctiques analitzades, Promoure el diàleg. Puig, Martín, Escardíbul i Novella (1997) ja apuntaven que assolir una disciplina no impositiva tenia com a conseqüència molta participació i diàleg. Finalment, el docent no s'haurà d'oblidar de Generar conversa i discussió i Donar oportunitat a ser escoltat, ja que s'ha donat en el **83%**. Com apunta Casas (1995), en un dels seus set nivells de participació, l'infant ha de tenir la sensació positiva que val la pena participar donant de la seva opinió, i l'adult ha de tenir una bona actitud d'escolta. Els autors Guàrdia, Martínez, Molinas i Roure (2010:28) subratllen la importància de l'indicador Donar oportunitat a ser escoltat amb aquestes

paraules: "el paper del mestre ha de tenir una actitud d'observació constant i la disposició per escoltar i afinar la mirada".

Si comparem els que ens diu la realitat conceptual respecte als resultats extrets de l'anàlisi de les diferents pràctiques d'ensenyament-aprenentatge amb alt nivell de participació, ens adonem que tot i coincidir en el pes específic d'alguns dels indicadors, Treballar de forma autònoma i Ser protagonista actiu del seu aprenentatge, això no passa amb altres indicadors que han donat percentatges molts alts en les experiències educatives, com per exemple Expressar la seva opinió amb llibertat, que ha obtingut un **100%**. Gómez (2010:32) expressa en el seu article la importància d'aquest indicador citat, "hi ha necessitat de parlar i comunicar amb els altres tant a dins com a fora de la classe, de l'escola, a la família, a la vida. Quan parlem de diferents temes ens expressestem, diem els nostres parers, posem en comú vivències i punts de vista, Aprenem".

Seguint amb aquesta anàlisi comparativa, quan ens fixem en la figura del docent ens adonem que la realitat conceptual dóna el seu major percentatge a Observar i documentar i Generar un bon clima a l'aula. En aquest punt les coincidències amb l'evidència pràctica són escasses, ja que trobem cinc indicadors amb més pes específic que Observar i Documentar i Generar un bon clima a l'aula, tot i que obtenen un **78%**.

En base als resultats extrets en la nostra recerca, coincidint amb el supòsit de partida que "La participació dels infants a l'escola afavoreix l'atenció a la diversitat i fomenta la inclusió", podem afirmar que a més participació més inclusió. En les experiències analitzades s'identifiquen uns indicadors que tenen un pes específic més rellevant per assolir un alt grau de participació. Per tant, perquè la tasca docent afavoreixi la participació de l'infant, haurà de complir com a mínim els següents indicadors, ja que són els que fan que les experiències educatives assoleixin alts nivell de participació. Un alt nivell de participació és condició necessària per un alt nivell d'inclusió a l'escola.

Què ha de fer l'infant?	Què ha de fer el mestre i la mestra?
Treballar de forma autònoma	Plantejar els aprenentatges des de la pròpia experiència
Expressar la seva opinió amb llibertat	Proposar accions i activitats que tinguin interès pels infants
Reflexionar i pensar	Promoure el diàleg
Prendre decisions	Generar conversa i discussió
Ser protagonista actiu del seu aprenentatge	Donar oportunitat a ser escoltat

7 Reflexions finals i propostes de millora

La nostra recerca d'investigació ens ha aportat eines clau per desenvolupar les pràctiques educatives amb una participació de tot l'alumnat de manera significativa, tot i això per extrapolar-les a futures pràctiques educatives caldria anar més enllà de la nostra anàlisi.

Considerem que s'hauria d'identificar en les publicacions de les pràctiques educatives paràmetres mínims a contemplar que poden ser significatius per a extrapolar les experiències amb alt nivell de participació. Exemple: N^o de alumnes, N^o de docents, material utilitzat, formació del docent, anys d'experiència, universitat, etc.

Pel que fa a la metodologia, ajudaria a la recerca que l'anàlisi fos de manera vivencial, ja que sovint l'article pot exposar o obviar part important de la tasca. D'aquesta manera podríem ser més objectius amb la recollida de dades. A més a

més, seria interessant que la mostra fos més amplia, ja que ajudaria a treure uns resultats més significatius. Per tant, una limitació de la recerca realitzada és l'anàlisi de les experiències de la pràctica educativa a través d'una observació indirecta, és a dir, s'estudia la narració escrita sobre l'experiència. La informació que es té no és completa i no s'ha pogut contrastar amb les i els protagonistes de les experiències.

Com a última proposta de millora, apuntem que per a futures investigacions s'hauria d'analitzar l'instrument d'anàlisi per veure si té fiabilitat o bé s'ha de millorar i anar actualitzant. Si bé els indicadors de l'instrument parteixen de marcs teòrics de referència, no ha estat validat prèviament. Podem dir que aquest és un estudi pilot que pot orientar altres futures investigacions.

Concloent el meu treball, com a mestra en formació he ampliat –gràcies a la recerca realitzada– el coneixement teòric sobre la participació com a element clau de l'atenció a la diversitat i la inclusió educativa. L'anàlisi d'experiències proporciona una formació sobre la pràctica educativa. I el procés de recerca ha contribuït a adquirir competències per analitzar la realitat pràctica, tenir criteris d'interpretació aplicant les aportacions teòriques, i prendre decisions per avançar en l'educació inclusiva.

8 Bibliografia i webgrafia

8.1 Estudi teòric

Agüero, R. (2007). Una propuesta educativa para atender la diversidad en el contexto de aula [en línia]. *Revista Electrónica Educare*, 1, 119-140. [Consultat a: 15 de gener de 2013]. Disponible a: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=194119235008>

Apud, A. [s/d]. Participación Infantil. Enrédate con Unicef. Formación del profesorado, 4-13 [en línia]. [Consultat 14 gener de 2013]. Disponible a: <http://www.sename.cl/wsename/otros/unicef.pdf>

Bonals, J., Sánchez-Cano, coords. (2007). *Manual de asesoramiento psicopedagógico*. Barcelona: Graó.

Blaxter, L., Hughes, C., Tight, M. (2008). *Cómo se investiga*. Barcelona: Graó.

Dewey, J. (1985). *Democràcia i Escola*. Vic: Eumo.

Casas, F., González, M., Montserrat, C., Navarro, D., Malo, S., Figuer, C., Bertrán, I. (2008). Informes sobre experiencias de participación social efectiva de niños, niñas y adolescentes (principalmente europeas) [en línia]. [Consultat 16 de gener de 2013]. Disponible a: <http://www.observatoriodelainfancia.msssi.gob.es/documentos/2009-participacioninfantilene.pdf>

Echeita, G. (2006). *Educación para la inclusión o educación sin exclusiones*. Madrid: Narcea.

Feito, R. (2009). Escuelas Democráticas. *Revista de la Asociación de Sociología de la Educación*, 2 (1), 17-33.

Ginés, M., Montes, J., Pozo, I. (2011). Una propuesta educativa para fomentar la participación infantil en espacios de educación no formal. *Revista Iberoamericana*, 231-236 [en línea]. [Consultat el 15 de gener de 2013]. Disponible a: <http://revistarayuela.ednica.org.mx/sites/default/files/Montserrat%20Gin%C3%A9s%20Ruf%C3%AD,%20et.al.pdf>

Guerra, M. [s/d]. La participación es un árbol. Padres y madres, desde la ciudadanía, hacen la escuela [en línea]. [Consultat a: 15 de gener de 2013]. Disponible a: <http://edu.jccm.es/orientacuenca/images/stories/felix/participacion/localidad/participacionarbol.pdf>

Hart, R. (1993). *La participación de los niños: de una participación simbólica a una participación auténtica*, en: Ensayos Innocenti nº4. UNICEF.

12/2009, del 10 de juliol, d'educació. DOGC 5422-16.7.2009

Organització Nacions Unides. Convenció sobre els drets de l'infant [en línea]. [Consultat a: 18 de gener de 2013]. Disponible a: <http://w110.bcn.cat/fitxers/dretscivils/annexe16.convencidelsdretsdelsinfants.546.pdf>

Pujolàs, P. (2003). *Aprender juntos alumnos diferentes: els equips d'aprenentatge cooperatiu a l'aula*. Vic: Eumo.

Puig, J., Martí, X., Escardíbul, S., Novella, A. (1997). *Com fomentar la participació a l'escola: propostes d'activitats*. Barcelona: Graó.

Susan y William Stainback (1999). *Aulas Inclusivas*. Madrid: Narcea.

Trilla, J., Novella, A. (2001). Educación y participación de la infancia. *Revista Iberoamericana de Educación*, 26, 137-164 [en línea]. [Consultat 13 gener de 2013]. Disponible a: des de <http://www.rieoei.org/rie26f.htm>

8.2 Experiències pràctiques

Abeyà, E. (2011). La conversa: parlem-ne. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 180, 26-30.

Abeyà, E. (2013). "L'harmonia entre allò que diem i allò que fem". *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 190, 25-28.

Altimir, D. (2011). Projectar la incertesa. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 182, 29-35.

Altimir, D. (2013). El valor de l'error. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 191, 30-32.

Aresté, I., Huguet, T., Rubió, C., Sorribes, M. (2012). Podríem dir capacitat de descobrir. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 186, 24-28.

Aresté, I., Huguet, T., Rubió, C., Sorribes, M. (2012). Ser autònom, ser capaç. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 188, 32-34.

Barba, A. (2011). "Els petits tresors de cada dia". *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 183, 30-33.

Boixaderas, R. (2012). La llengua escrita. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 184, 27-31.

Calderó, G. (2010). Somriures i rialles. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 175, 29-33.

Castro, M. (2013). Art i educació creadora. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 195, 25-32.

Carbó, V., Corral, I., Iglesias, M., Pujol, M. (2013). La caseta de sucre. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 191, 33-36.

Cordomí, E., Edo, M. (2011). La Reina Lluna. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 181, 29-33.

Dalmau, F. (2010). On va la neu al Canigó?. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 173, 20-29.

Díez, M. (2009). Fem una pausa. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 171, 28-31.

Díez, C., Cusachs, N. (2011). El menjador, part del projecte educatiu d'una escola. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 178, 30-32.

Díez, C. (2013). Moltes felicitats. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 190, 29-32.

Edó, M., Gómez, R. (2009). Trobada entre geometria i l'art. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 170, 26-33.

Equip de parvulari de l'escola pública Barrufet de Barcelona. (2009). "Compartir una manera de fer escola". *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 170, 34-37.

Escola Cooperativa El Puig. (2011). Un llibre de tots i per a tots. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 182, 26-28.

Equip de parvulari escola Parc del Guinardó. (2012). Sortim al parc. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 185, 26-33.

Fàbregas, D. (2013). Aprendre de l'art. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 193, 32-34.

Gómez, J. (2009). Els drets i la vida dels infants. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 171, 24-27.

Gómez, J. (2010). Fa por parlar de por. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 177, 30-32.

Guàrdia, M., Martínez, R., Molinas, E., Roure, A. (2010). L'escola ambient d'aprenentatge. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 175, 24-28.

Guzman, M. (2012). Camins i caminets. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 187, 29-35.

Guzman, M., Navau, C. (2013). Què hi ha dins dels imants?. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 192, 22-31.

Hugas, À. (2010). Cada dia aprenc alguna cosa. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 177, 26-29.

Hurtado, M. (2010). Escoles novelles: construint un projecte. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 176, 26-29.

Isalt, C. (2010). "La construcció del saber compartit (un recorregut biogràfic de canvi)". *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 172, 28-31.

Jané, M. (2011). La música en les festes de l'escola. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 179, 27-29.

Jerónimo, A. (2013). Una bústia groga. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 195, 33-38.

Lladó, C. (2012). Les dimensions de la biblioteca escolar. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 186, 19-23.

Lozzelli, S., Bresci, L. (2010). Al llarg del marge: de la narració individual a una història comuna. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 174, 22-26.

Madera, B. (2011). Fem espai de joc. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 180, 31-34.

Majoral, S. (2011). Coses que parteixen del que els infants diuen. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 181, 24-28.

Moreno, E., Noguera, G. (2011). El pati de l'escola, un projecte en marxa. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 178, 22-29.

Majoral, S., X. (2010). Dissenyar amb i per als infants. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 172, 24-27.

Martínez, E. (2012). Del guix al paper digital: una nova metodologia. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 185, 22-25.

Mañé, S., Bardavio, A. (2013). Viure la prehistòria. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 193, 28-31.

Marin, M., Lombart, C., Fornaguera, E. (2013). L'acollida d'infants i famílies al parvulari, una oportunitat per créixer. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 194, 26-29.

Moreno, E., Molina, S. (2013). Les matemàtiques ens envolten: una altra mirada a les situacions quotidianes. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 194, 30-36.

Oriols, J. (2010). A la classe escoltem música!. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 176, 30-35.

Parvulari Parco Drago. (2012). Com i què fer per estar bé a l'escola. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 189, 27-35.

Pich, O., Monell, F. (2012). Els infants, els mirem?, els veiem?. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 188, 28-31.

Ramiro, E. (2010). El poalet de la ciència. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 174, 27-33.

Rossi, M. (2011). Primer penso i després començo a construir. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 183, 34-37.

Silvente, J. (2011). Parlem de teatre. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 179, 30-34.

Todolí, D. (2012). Els ànecs. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 184, 32-36.

Xus, M. (2012). A relacionar-se, també se n'aprèn. *Infància: educar de 0 a 6 anys*, 187, 24-28.

9 Annex

Annex 1: Taula 3. Instrument per la recollida d'anàlisi qualitativa de la realitat conceptual dels catorze articles analitzats

QUÈ FA L'INFANT?	SI	%
Treballar de forma autònoma		71
Aprendre tots junts a l'aula		57
Reflexionen i pensen		36
Expressar la seva opinió amb llibertat		50
Escoltar els altres		21
Prendre decisions		21
Col·laborar amb els companys		14
Elaborar objectius comuns		0
Compromís en la realització		7
Compartir interessos		0
Saber resoldre conflictes		21
Ser protagonista actiu del seu aprenentatge		79
Respectar les diferències		36
Aprendre fent, j		50
Fan hipòtesis		21
Comproven		14
QUÈ FA EL MESTRE I LA MESTRA?		
Actitud positiva davant la diversitat de l'aula		64
aprenentatges des de la pròpia experiència		29
Proposa accions i activitats amb interès pels infants		50
Estimar, valorar i conèixer els infants		71
Fer preguntes que facin pensar i que els faci qüestionar		21
Treballar a partir de projectes		43
Participació de les famílies		43
Ensenyament basat en la comunicació		50
Fer ús de recursos i materials diversos		14
L'obertura a l'entorn com a recurs educatiu		14
Actuar de manera equitativa		0
Afavorir una participació adequada		14
Donar oportunitat de ser escoltat		43
Establir unes decisions compartides		14
Actitud de respecte		29
Generar un bon clima a l'aula		79

Promoure el diàleg		57
Tothom es senti part del grup		57
Proposa normes i regles pactades		7
Oferir una participació voluntària		7
Explicació de la finalitat de la tasca		14
Donar més importància a la interacció		50
Estructura d'aprenentatge individualista		7
Estructura d'aprenentatge competitiva		0
Estructura d'aprenentatge cooperativa		14
Generar conversa i discussió		29
Sorprendre		7
Treball per racons		14
Activitat en gran grup		0
Activitat en grup reduït		7
Promoure la iniciativa dels infants		14
Ambients		0
Imaginen		71
Temps		64
Observar, documentar		93
APAREIXEN PARAULES CLAUS DE L'ESTUDI?		Número vegades
Democràcia		1
Escola democràtica		2
Participació		12
Educació inclusiva		0
Inclusió		0
Integració		0

Annex 2: Taula 4. Instrument d'observació per analitzar quins indicadors apareixen en les dotze pràctiques educatives de nivell participació Simple i Consultiva

QUINS NIVELLS DE PARTICIPACIÓ ES DONEN EN LES ACTIVITATS D' ENSENYAMENT-APRENTATGE?	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	SI =1	Nº Total	%
Participació Simple			1			1	1	1					4	
Participació Consultiva	1	1		1	1				1	1	1	1	8	
Participació Projectiva													0	
Metaparticipativa													0	
Participació no valorada														
CURS														
p-3													0	0
p-4							1					1	2	17
p-5					1								1	8
Cicle Infantil	1	1	1	1		1		1	1	1	1		9	75
AREA CONEIXEMENT (poden simultaniejar-ne en una experiència)														
Descoberta d'un mateix i dels altres					1				1		1		3	25
Descoberta de l'entorn	1	1					1	1		1	1	1	7	58
Comunicació i llenguatges	1		1	1		1		1					5	42
QUÈ FA L'INFANT?														
Treballar de forma autònoma	1			1					1	1	1		5	42
Aprendre tots junts a l'aula, on tots poden aprendre a diferents nivells								1		1			2	17
Reflexionen i pensen	1	1			1		1	1	1	1	1	1	9	75
Expressar la seva opinió amb llibertat	1			1		1	1	1	1	1	1	1	9	75
Escoltar els altres		1		1	1			1		1			5	42
Prendre decisions	1							1	1				3	25
Col·laborar amb els companys	1									1		1	3	25
Elaborar objectius comuns													0	0
Compromís en la realització													0	0
Compartir interessos													0	0
Saber resoldre conflictes de manera pacífica i amb diàleg	1	1			1				1				4	33

Ser protagonista actiu del seu aprenentatge	1	1	1		1			1		1	1		7	58
Respectar les diferències	1		1	1									3	25
Aprendre fent, ja que a partir de l'experiència viscuda assoleix els aprenentatges significatius	1	1	1	1	1		1			1	1		8	67
Categories noves després d'analitzar les experiències														
Fan hipòtesis	1			1					1	1	1	1	6	50
Comproven	1	1								1	1		4	33
QUÈ FA EL MESTRE I LA MESTRA?														
Actitud positiva davant la diversitat de l'aula		1	1	1				1	1			1	6	50
Plantejar els aprenentatges des de la pròpia experiència	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		10	83
Proposa accions i activitats que tinguin interès pels infants		1			1	1	1	1	1	1	1		8	67
Estimar , valorar i conèixer els infants				1	1	1	1	1					5	42
Fer preguntes que facin pensar i que els faci qüestionar sobre tot allò que els envolta	1	1								1	1	1	5	42
Treballar a partir de projectes							1		1		1		3	25
Participació de les famílies en l'activitat d'ensenyament-aprenentatge		1		1			1						3	25
Ensenyament basat en la comunicació	1	1		1	1	1			1	1	1	1	9	75
Fer ús de recursos i materials diversos (biblioteca, TIC...)				1					1				2	17
L'obertura a l'entorn com a recurs educatiu		1							1		1		3	25
Actuar de manera equitativa													0	0
Afavorir una participació adequada a l'edat i que tingui un nivell assumible	1	1			1			1					4	33
Donar oportunitat de ser escoltat	1				1			1	1				4	33
Establir unes decisions compartides amb els infants													0	0
Actitud de respecte				1									1	8
Generar un bon clima a l'aula	1		1	1	1				1		1		6	50
Promoure el diàleg	1	1		1	1				1		1		6	50
Tothom es senti part del grup		1	1										2	17
Proposa normes i regles pactades que gestionin el grup													0	0
Oferir una participació voluntària						1							1	8
Explicació de la finalitat de la tasca	1			1					1		1	1	5	42
Donar més importància a la interacció amb els altres que als continguts acadèmics					1	1			1				3	25

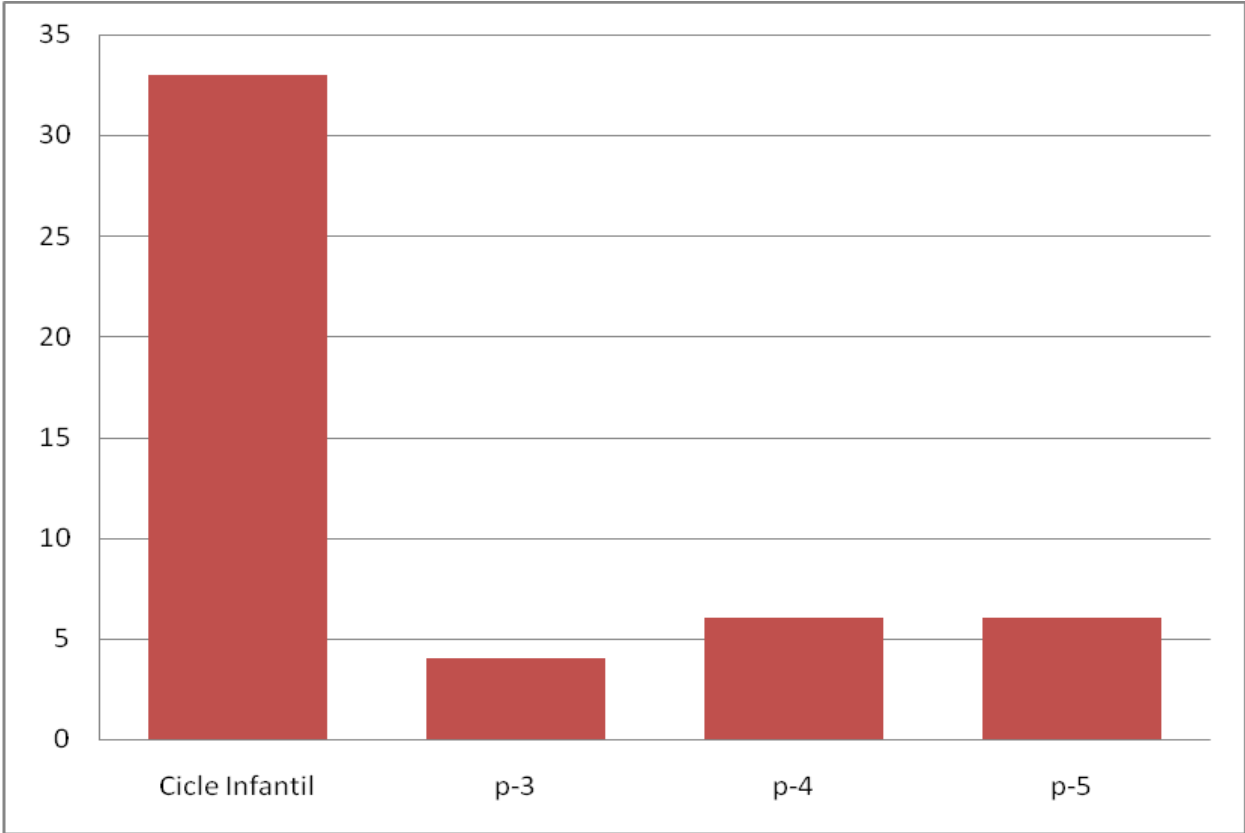
Estructura d'aprenentatge individualista								1				1	2	17
Estructura d'aprenentatge competitiva													0	0
Estructura d'aprenentatge cooperativa:													0	0
- Tutoria entre iguals													0	0
- Aprenentatge cooperatiu													0	0
- Col·laboració entre iguals													0	0
Categories noves després d'analitzar les experiències														
Generar conversa i discussió	1	1		1	1	1			1	1	1		8	67
Sorprendre	1		1	1						1			4	33
Treball per racons													0	0
Activitat en gran grup		1			1		1						3	25
Activitat en grup reduït	1							1	1	1			4	33
Promoure la iniciativa dels infants	1				1			1					3	25
Ambients													0	0
Imaginen	1		1	1				1	1	1			6	50
Donar Temps	1	1	1	1		1		1	1				7	58
Observar, documentar	1	1		1		1							4	33
APAREIXEN PARAULES CLAUS DE L'ESTUDI?														
Democràcia													0	
Escola democràtica													0	0
Participació		1	1										2	2
Educació inclusiva													0	0
Inclusió													0	0
Integració		1											1	1

Elaborar objectius comuns		1	1	1			1		1				1	1		1	1	1	1				1	12	52	
Compromís en la realització	1	1	1	1		1	1	1	1				1	1		1	1	1						13	57	
Compartir interessos	1		1				1									1	1					1		6	26	
Saber resoldre conflictes de manera pacífica i amb diàleg	1		1		1		1		1	1			1	1	1	1		1			1		1	13	57	
Ser protagonista actiu del seu aprenentatge	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	22	96
Respectar les diferències	1						1		1	1				1	1								1	7	30	
Aprendre fent, ja que a partir de l'experiència viscuda assoleix els aprenentatges significatius	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	1	21	91	
Categories noves després d'analitzar les experiències							1																			
Fan hipòtesis			1	1			1	1					1	1	1	1	1	1		1		1	1	13	57	
Comproven			1				1	1				1	1	1	1	1	1	1				1	1	12	52	
QUÈ FA EL MESTRE I LA MESTRA?																										
Actitud positiva davant la diversitat de l'aula	1		1				1		1	1		1		1			1	1	1		1		11	48		
Plantejar els aprenentatges des de la pròpia experiència	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	23	100	
Proposa accions i activitats que tinguin interès pels infants	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	23	100	
Estimar , valorar i conèixer els infants	1	1		1	1	1	1			1	1				1	1				1	1	1	13	57		
Fer preguntes que facin pensar i que els faci qüestionar sobre tot allò que els envolta	1		1	1	1		1	1					1			1	1	1		1			1	12	52	
Treballar a partir de projectes	1	1	1	1			1	1						1		1	1	1	1		1		12	52		
Participació de les famílies en l'activitat d'ensenyament-aprenentatge	1		1				1	1	1	1	1				1		1	1	1	1	1	1	13	57		
Ensenyament basat en la comunicació	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	22	96		
Fer ús de recursos i materials diversos (biblioteca, TIC...)				1		1		1								1		1	1				6	26		
L'obertura a l'entorn com a recurs educatiu	1		1	1			1	1					1			1	1	1		1			10	43		
Actuar de manera equitativa																							0	0		
Afavorir una participació adequada a l'edat i que tingui un nivell assumible	1		1		1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1				1			15	65		
Dóna oportunitat de ser escoltat	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1			1		1	1	1	1	1	1	1	19	83		

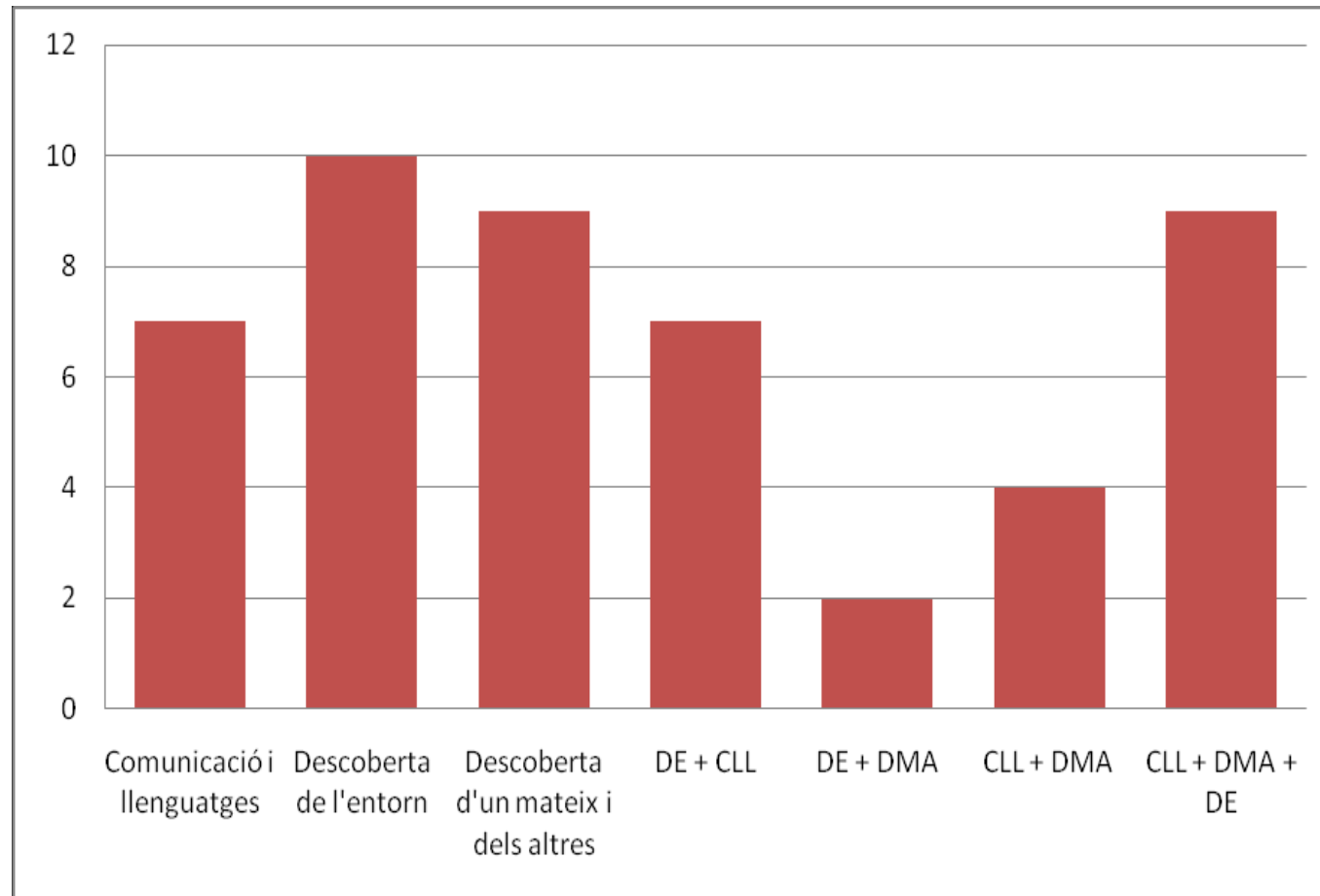
Establir unes decisions compartides amb els infants		1	1		1	1	1	1			1			1		1	1		1	1	1	13	57		
Actitud de respecte	1		1		1	1	1			1	1			1		1			1	1	1	12	52		
Generar un bon clima a l'aula	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1		1		1	1		1	1	1	1	18	78	
Promoure el diàleg	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1		1	1	1	21	91
Tothom es senti part del grup	1				1		1				1		1	1			1		1		1	1	11	48	
Proposa normes i regles pactades que gestionin el grup																						1	2	9	
Oferir una participació voluntària					1	1			1		1	1							1	1			7	30	
Explicació de la finalitat de la tasca				1		1	1	1	1	1			1	1		1	1		1	1			12	52	
Donar més importància a la interacció amb els altres que als continguts acadèmics	1	1		1	1		1	1	1	1	1	1	1		1			1		1	1	1	16	70	
Estructura d'aprenentatge individualista																							0	0	
Estructura d'aprenentatge competitiva																							0	0	
Estructura d'aprenentatge cooperativa:													1	1			1						3	13	
- Tutoria entre iguals																							0	0	
- Aprenentatge cooperatiu													1	1			1						3	13	
- Col·laboració entre iguals																							0	0	
Categories noves després d'analitzar les experiències																									
Generar conversa i discussió	1	1	1	1			1	1	1		1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	19	83	
Sorprendre				1		1						1		1	1	1	1	1				1	9	39	
Treball per racons	1										1	1											3	13	
Activitat en gran grup			1	1		1			1	1	1								1				7	30	
Activitat en grup reduït	1					1	1				1		1	1			1	1			1		9	39	
Promoure la iniciativa dels infants	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1		1			1	18	78	
Ambients	1				1							1	1										4	17	
Imaginen	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	1	1	1		1	1			1	1	17	74	
Donar Temps	1		1	1	1	1		1	1	1	1	1									1	1	12	52	
Observar, documentar	1		1	1	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1	1	1		1	1		18	78	
APAREIXEN PARAULES CLAUS DE L'ESTUDI?																									
Democràcia																							0		
Escola democràtica																							0		

Participació	4		2		1		1			2				1	1		1			1	1	1		16	
Educació inclusiva																								0	
Inclusió																								0	
Integració																								0	

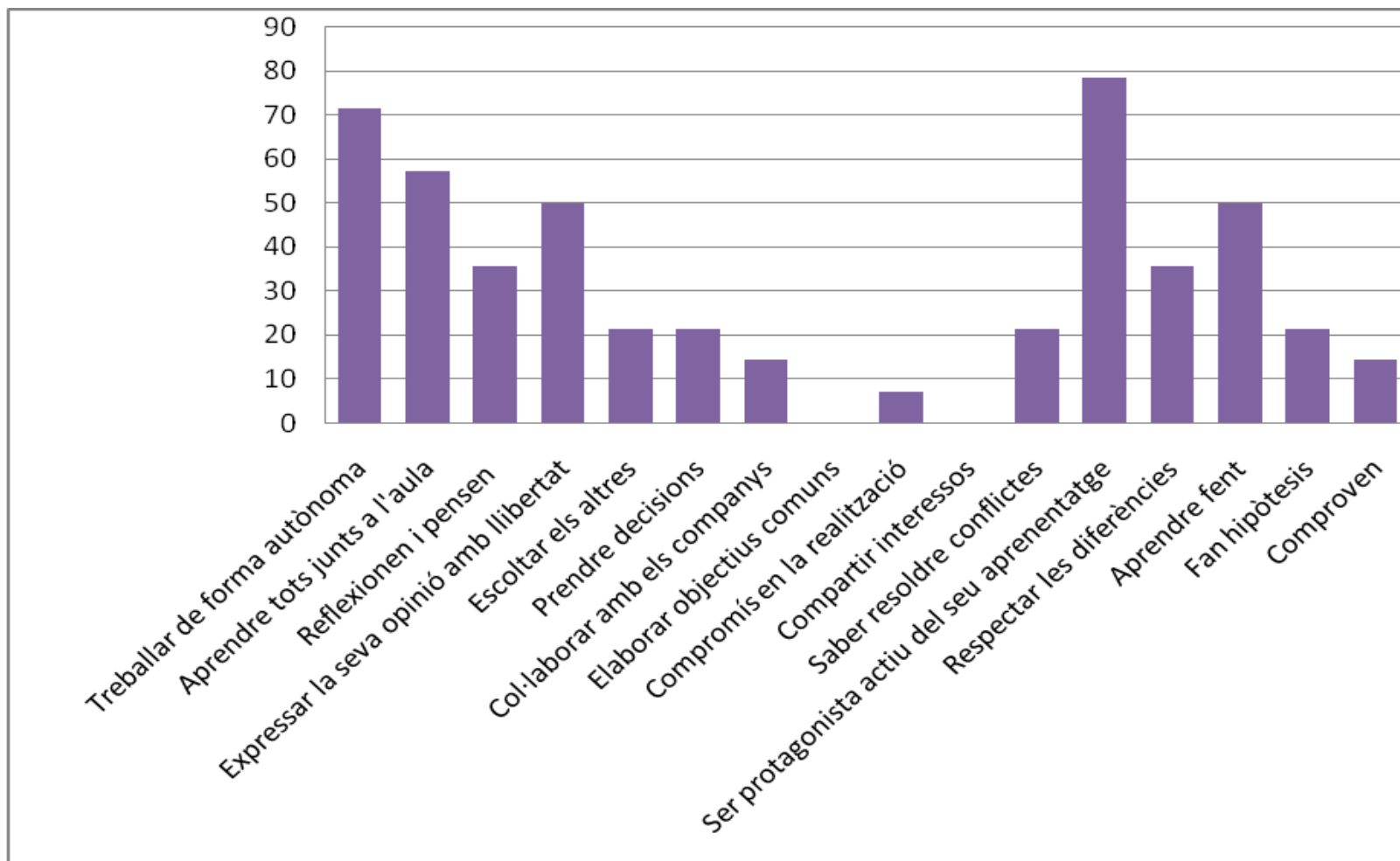
Annex 4: Figura 1. En quins cursos es troben els quaranta-nou articles analitzats?

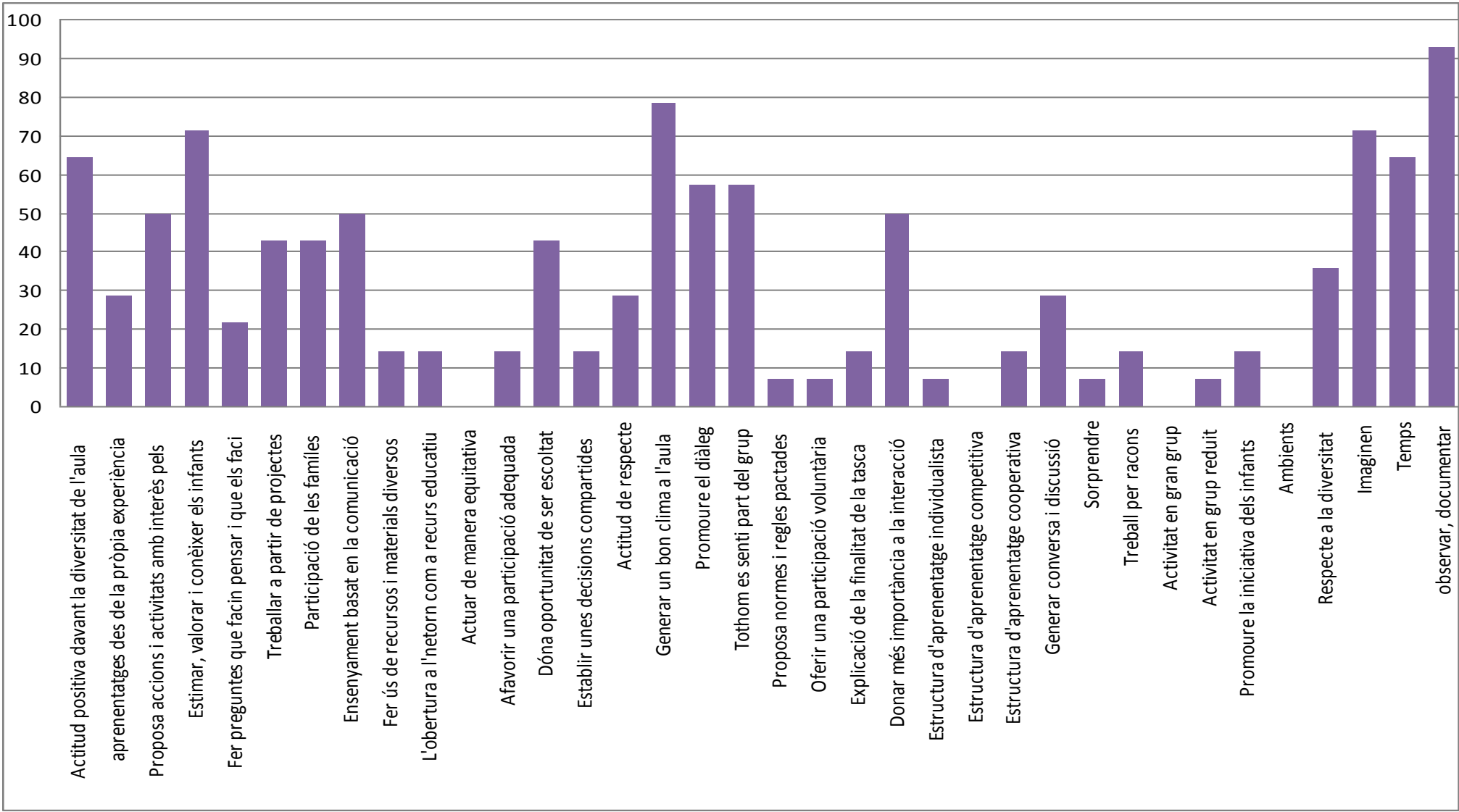
Annex 5: Figura 2. Quines àrees del currículum Infantil es porten a terme en les quaranta-nou articles analitzats?

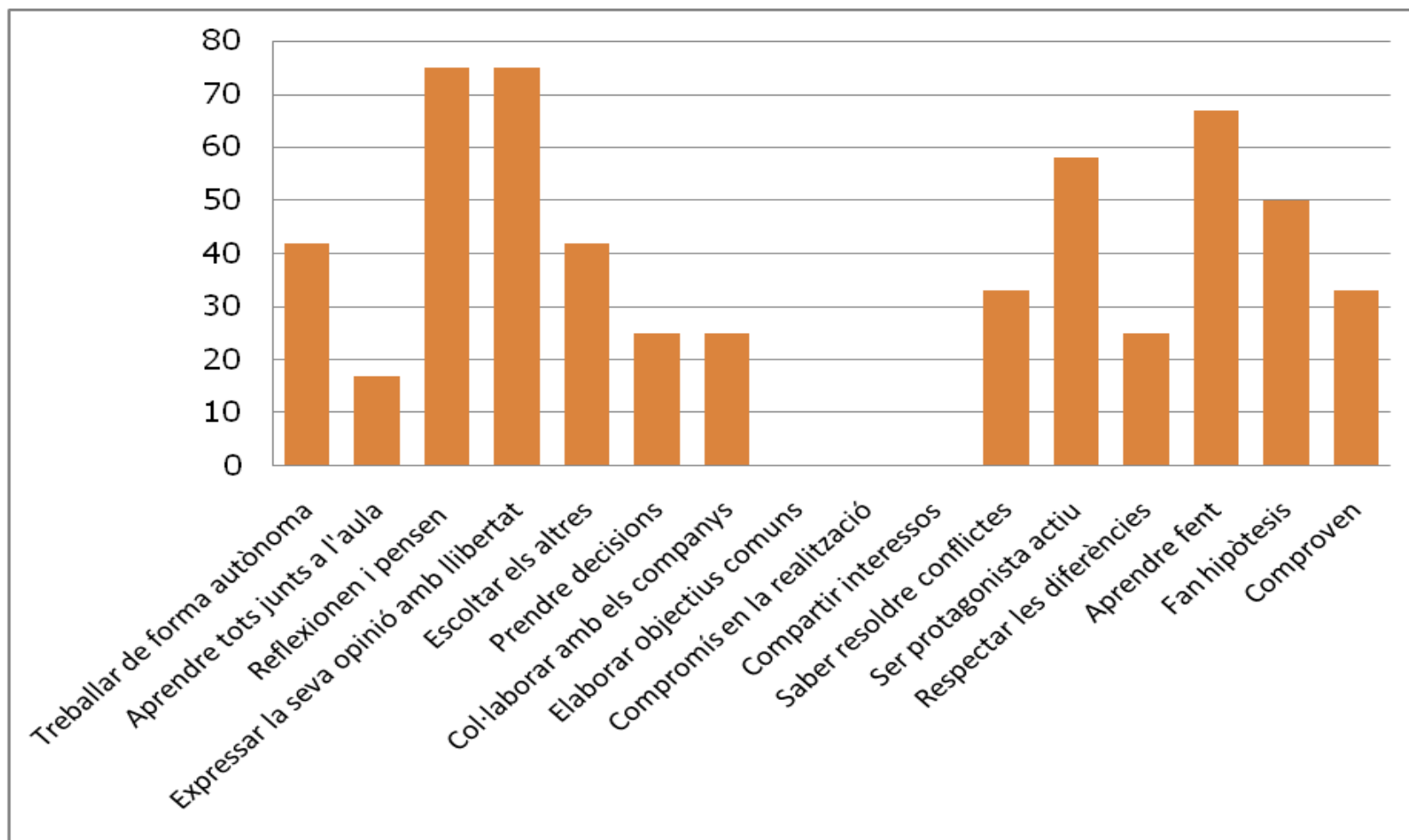
Annex 6: Figura 3. Què hauria de fer l'infant per participar a l'aula segons la visió conceptual?

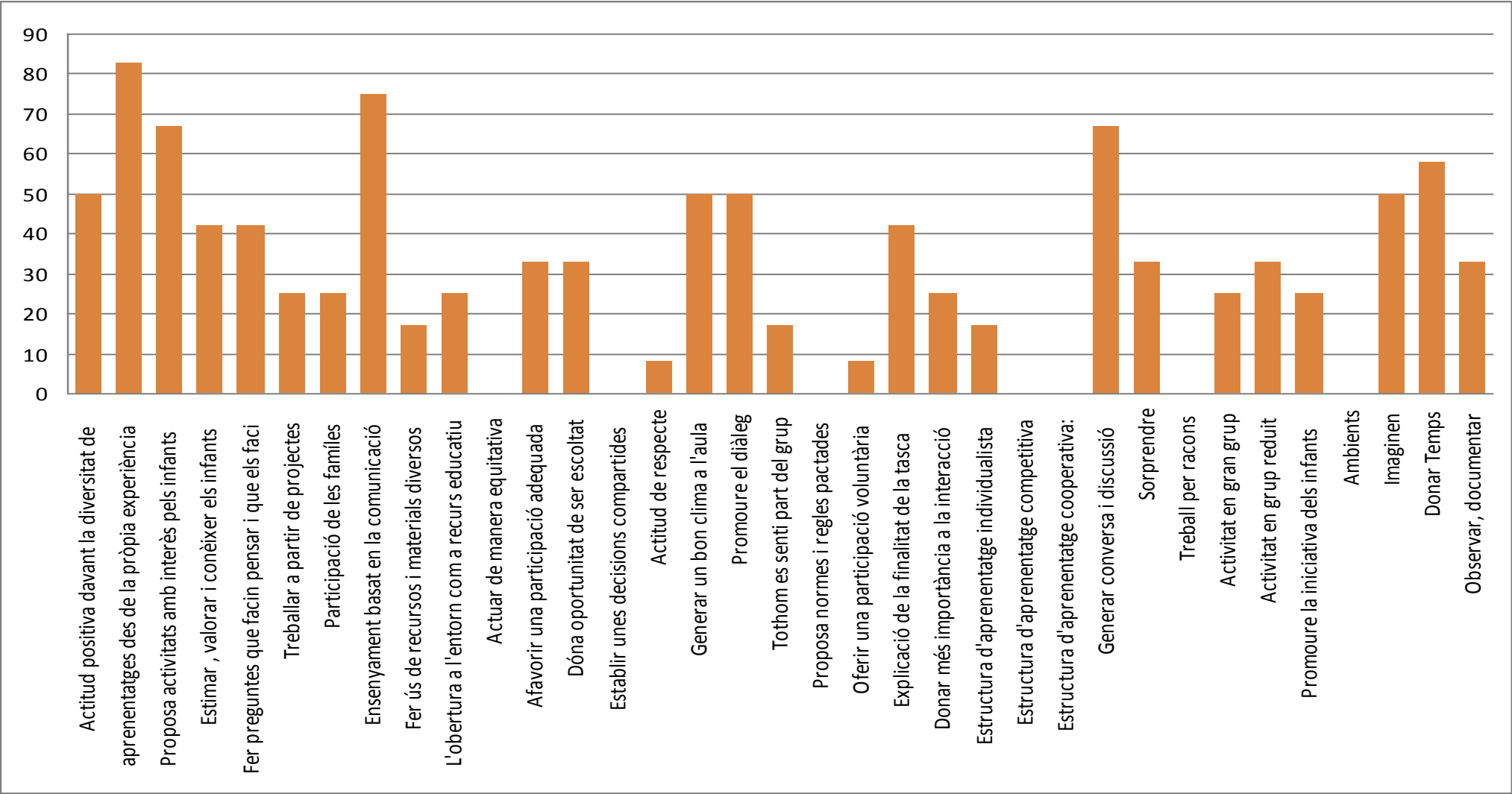
Annex 7: Figura 4: Què hauria de fer el mestre i la mestra per augmentar la participació de l'aula segons la visió conceptual?

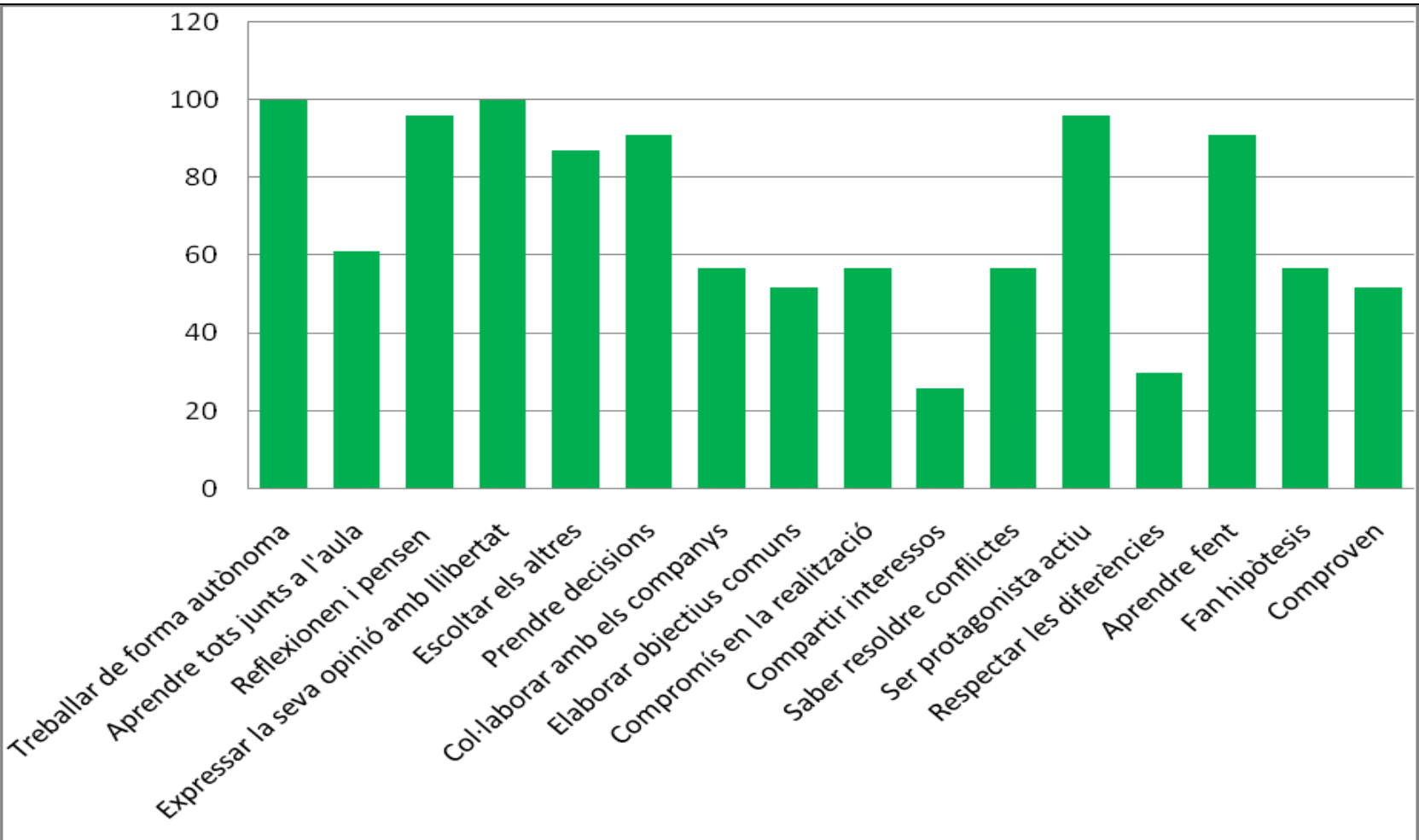
Annex 8: Figura 5a. Què fa l'infant per participar a l'aula en activitats de nivell de participació Simple i Consultiva?

Annex 9: Figura 5b. Què fa el mestre i la mestra per generar participació en les activitats de nivell de participació Simple i Consultiva?

Annex 10: Figura 6a. Què fa l'infant per participar a l'aula en activitats de nivell de participació Projectiva i Metaparticipativa?

Annex 11: Figura 6b. Què fa el mestre i la mestra per generar participació en les activitats de nivell de participació Projectiva i Metaparticipativa?

